

Tartu Ülikool

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Haridusteaduste instituut

Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Maarja Hõrn

SETOMAA LASTEAEDADE ÕPETAJATE HINNANGUD SETOMAA KULTUURI
ERIPÄRASID ARVESTAVATELE ÕPPEMATERJALIDELE

bakalaureusetöö

Juhendaja: Igne Lembinen

Läbiv pealkiri: pärimuskultuur lasteaias

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Igne Lembinen (MA)

.....

Kaitsmiskomisjoni esimees: Airi Niilo

.....

Tartu 2012

Resümee

Lähtudes seto kultuuri püsijäämise seisukohalt keele ja kultuuri kommete jätkusuutlikkusest ja edasikandmisest, on tähtis anda vastavaid teadmisi edasi lastele juba lasteaias. Antud töö teoreetilises osas esitati uurimisküsimus, kuidas ja milliste vahenditega õpetavad Setomaa lasteaegade õpetajad seto kultuuri. Pilootuuringu käigus selgus, et õpetajad tunnevad puudust seto kultuuri eripäralt vastavatest õppematerjalidest. Sellega seoses esitati töö peamiseks eesmärgiks valmistada näitlikud õppematerjalid Setomaa lasteaegade 5-7 aastastele lastele. Valminud õppematerjale katsetati tegevusuuringu käigus. Valimi moodustasid Setomaa 4 lasteaia õpetajad ja 5-7 aastased lapsed. Lasteaegade õpetajaid kasutati antud töö materjalide testimise ekspertidena. Ekspertide hinnangutest koostatud õppematerjalidele selgus, et materjalid on head näidised edaspidiseks kultuuriõppeks Setomaa lasteaegades. Ekspertide hinnangul pakuvad kultuurilised kombetalitused lastele positiivseid elamusi ning lapsed omandavad tegevuse käigus uusi seto keelseid sõnu.

Märksõnad: Setomaa, kultuuriõpe, lasteaed, 5-7 aastased lapsed, seto keel

Setomaa Kindergarten Teachers Evaluations of Teaching Materials That Take Cultural Specifics into Account

Emanating from the importance of the survival, sustainability and passing on of one culture's language and cultural traditions it is important to provide specific knowledge to the children and youth. In the Estonian case one can speak of Setomaa as a traditional region where the survival of culture and language depends on how it is taught to children. A research question was established in the theoretical part of this research paper concentrating on how and with what means is Seto culture taught in kindergartens by the teachers. The pilot research found out that the teachers lack specific teaching material that is in accordance with the Seto culture. Because of this, the primary aim of this research paper is to provide illustrative teaching material to Setomaa kindergartens for children aged 5-7 years. The completed teaching exercises were tested as a part of action research. A selection was composed of the teachers of 4 kindergartens in Setomaa and children aged 5-7 years. The teachers were used as experts on testing the teaching materials. Expert opinions showed that the materials serve as good examples of further cultural learning in the kindergartens of Setomaa. According to experts, the cultural ceremonies offer children a positive experience which helps them to pick up on new words in Seto language.

Keywords: Setomaa, cultural learning, kindergarten, 5-7 year old children, seto language.

Sisukord

Sissejuhatus	4
<i>Probleemist</i>	4
<i>Koduloo osatähtsus lasteaias</i>	5
<i>Keel kui kultuurikandja</i>	7
<i>Setomaa kultuuriõppe hetkeseis</i>	10
<i>Setomaa lasteaiad</i>	11
<i>Uurimistöö eesmärk</i>	12
Metoodika	13
<i>Õppematerjali koostamise põhimõtted</i>	14
<i>Valim</i>	17
<i>Mõõtvahendid</i>	17
<i>Protseduur</i>	18
Tulemused	19
Arutelu	29
Tänuõnad	35
Autorsuse kinnitus	35
Kasutatud kirjandus	36
Lisad	39

Sissejuhatus

Probleemist

Lasteasutuse eesmärgiks on kasvatada lapsed konkurentsivõimelisteks inimesteks andes neile uusi teadmisi. Traditsiooniliste väärtuste õpetus on muutunud teisejärguliseks. Eesti pärimuskultuuri uurija Ingrid Rüütel küsib: „Kas meie pärimuskultuur on tõepoolest iganenud ja väärtusetu või leiab siit ehk midagi, mis oleks oluline ka tänapäeval?“ (Rüütel, 2010). Autori arvates leidub Eestis piisavalt erinevaid pärimus piirkondi omanäoliste kultuuritraditsioonide, põneva keele, ilusate rahvariiede ja konkreetsele kohale omase elutunnetusega. See kõik on aga kaduv, kui kultuurikandjad ei saa oma teadmisi anda edasi järeltulevatele põlvvedele.

Vaimse kultuuripärandi edasiandmine põhineb laste, nende vanemate ning vanavanemate vahetul suhtlemisel. Pere ja kogukonna traditsioone ja kombeid omandatakse ühistes tegevustes osaledes. Kahjuks pole tänapäeval enam kuigi tavaline mitme põlvkonna elamine ühtse leibkonnana, seega kaob ka vahetu side laste ja vanavanemate vahel. See asjaolu lööb lõhe ka laste ja pärimuskultuuri vahele, mida vanavanemad oma järeltulijatele edasi võiksid anda (Rüütel, 2010).

Praegusel ajal ei ole lapse peamised õpetajad enam vanavanemad ja perekond vaid selleks on õpetajad koolis ning lasteaias. Seega saame pärimuse püsimist toetada läbi haridussüsteemi. Õpilaste kujunemine kultuuriteadlikeks inimesteks on põhikooli riiklikus õppekavas (2010) välja toodud teemana kultuuriline identiteet. Seevastu koolieelse lasteasutuse õppekava (2008) nimetab põgusalt üldõpetuslike tööviiside rakendamist eesti kultuuritraditsioonide väärtustamisel ja ümbritseva keskkonna märkamisel. Autori hinnangul puudub koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) nägemus selle kohta, kuidas ja millistel tingimustel käsitleda kodukoha eripära ja piirkondliku kultuuri koolieelsete laste õpetamisel.

Setomaa on Eesti kõige kagupoolsem nurk. Seal on säilinud omanäoline kultuuripärand ja sellega seotud oskused nagu leelo, rahvariided, käsitöö, toit, arhitektuur. Seto leelo on kantud UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja ja pärimuskultuuri edasikandjatest saab esile tõsta arvukaid leelokoore, Taarka Pärimusteatri, Seto Käsitüü Kogo, Setomaa muuseumeid jt. (Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2011).

Kahjuks on aga vanemad pärimuse kandjad lahkumas ning uuel põlvkonnal puudub otsene side arhailise maailmatunnetusega, kust on pärit Setomaa eripära. Pärimuse edasiandmine ei toimi enam vaid peresiseselt. Samuti on perekondi, kus lastega seto keelt ei räägita ja puuduvad vanavanemad, kes annaksid edasi algteadmisi seto kultuurist. Seega peaks kultuuri edasikandmise eest vastutama ka haridussüsteem, alustades kõige väiksematest – lasteaiastest. Kohalikel õpetajatel puuduvad sageli piisavad teadmised seto keelest ja kultuurist ning sellest, kuidas integreerida ja siduda ainetikku õppemeetoditega (Reimann-Truija, 2009). Seega on üheks takistuseks omakultuuri õpetamisel Setomaa lasteaeades näitlike õppematerjalide vähesus ja õpetajate teadmatuse, kuidas kasutada olemasolevat materjali seto kultuuri õpetamiseks.

Tähelepanu on pööratud seto kultuuri ja keele õpetamisele põhikoolides. Sellele viitab hetkel Setomaa põhikoolides omakultuuri õppes kasutusel olev ainekava „Seto keel ja kultuur“ (Reimann-Truija, 2008). Samuti seto kultuuri õpetamist põhikoolides käsitlevad uurimistööd „Setomaa koolinoorte seotus pärimuskultuuri ja traditsioonidega“ (Eichenbaum, 1998), „Kultuurilised ootused võru keele – ja kultuuriruumis“ (Reimann-Truija, 2009) ning „Setu kombed ja nende tutvustamise võimalusi“ (Tikkop, 2004). Sarnaseid uurimusi Setomaa lasteaeade mastaabis läbi viidud ei ole.

Mujal maailmas on vähemuskeelte ja -kultuuride säilimise probleemile lähenetud keelepesade meetodiga. Tegu on 1-2 korda nädalas toimiva omakeelse lastehoiu (-aia) rühmaga, kus vanemad kultuurikandjad suhtlevad noortega kohalikus keeles. Keelepesad on saanud oma alguse Uus-Meremaa vähemusrühvaste, maooride, sulest ning tõestanud enda efektiivsust lisaks ka Soomes ja Norras saamlaste näitel (Braut, 2010; Meade&Podmore, 2002). Keelepesade idee on üle võtnud ka Vana-Võromaa piirkond ja Võro Instituut võro keele ja kultuuri hoidmise tarbeks (Võrumaa keelepesade arengukava, 2011). Setomaal sarnaseid päevaseid hoiurühmasid või temaatilisi lasteaiarühmasid loodud ei ole.

Tuntud kooliuuendaja Johannes Käis on oma teooriates rõhutanud koduloo, kodukoha ja piirkondlike eripärade olulisust laste õpetamisel (Käis, 1996). Toetudes antud asjaolule otsustas töö autor uurida, millised on võimalused tegeleda omakultuuri õpetamise ja pärimuse edasiandmisega Setomaa lasteaeades, kus on kohalik pärimus hetkel veel elavalt rikkalik. Teema valikut mõjutas ka autori enda huvi rahvakultuuri vastu ja mitmete põlvkondade seto identiteet.

Koduloo osatähtsus lasteaias

Koolieelne lasteasutus pakub koolieast noorematele lastele alushariduse omandamise võimalust. Lasteasutuse ülesanne on toetada lapse perekonda tema arengu suunamisel

arvestades lapse individuaalsust (Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999). Lisaks aitab lasteasutus oma süsteemse, eesmärgistatud ja järjepideva tegevusega luua lapse maailmapilti lastepäraselt ja samas võimalikult elulähedaselt (Kivi, 2000; Pölluste, 2003). Kui pere huvides on sotsiaalsete ja kultuuriliste väärtuste, hoiakute ja uskumuste edasiandmine lapsele, on koolieelse lasteasutuse põhiülesandeks luua eeldused tervikliku isiksuse kujunemiseks lasteaias (Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999).

Lapse isiksuse kujunemisel on oluline see, milline on maailm tema ümber ning kuidas ta maailma tunnetab. Kõige loomulikumal viisil õpib laps aru saama enda ja teiste inimeste mõjust maailmale koduloo teemade käsitlemisel. Lapse maailmapilt kujuneb ja avardub kõige enam isiklike kogemuste ja seoste kaudu (Pölluste, 2003). Ta toetub oma arengus uurimis- ja avastustegevustele, mis võivad väljenduda erineval kujul. See võib võtta mängu kuju, näida konkreetse uurimisena kui ka avalduda vestlusena mõne eakaaslase või täiskasvanuga (Kivi, 2000).

Väikestele lastele on uurimuslik ja avastuslik tegutsemine väga iseloomulik. Seega võib pidada kodulooliste põhimõtete rakendamist lasteaias kõige efektiivsemaks, sest oma maailma kohta uue informatsiooni hankimine erinevatel viisidel toob endaga kaasa ka lapse isiksuse mitmekülgse arenemise. Oluline on aidata kaasa lapse mina-pildi kujunemisele, kuid tuleb silmas pidada seda, et lastest kasvavad kogu rahva kultuuritraditsioonide kandjad ja edasiarendajad. Seega õpib laps arvestama kõigepealt teistega oma peres, seejärel lasteaias ja viimaks terves kogukonnas. Omadus austada oma rahva traditsioone ja kombeid, teeb lapsest tugeva liikme oma ühiskonnale (Pölluste, 2003; Kivi, 2000).

Johannes Käisi poolt loodud kodulooline vaateõpetus ehk kodulugu on aluseks üldõpetusele. Üldõpetuse all mõistetakse õpetuse keskendumist lapse igapäevastele kogemustele ja huvidele. Üldõpetus hõlmab selliseid mõisteid nagu lapsepärasus, eluligidus, näitlik õpetus, isetegevus ja kodukoha põhimõte. Seda, mis on vaateõpetuses esile toodud, väljendatakse keeleliselt, kujutletakse käeliste tegevuste läbi, kinnistatakse lugemispaladega, kasutatakse laulude õppimisel ja demonstreeritakse näitliku tegevuse ja mängu kaudu (Käis, 1996).

Käisi arvates on iga rahva kultuuri omapära eelduseks rahvast endast võrsunud loomevõimelised isiksused. Koduloolise aine käsitlemine aitab lastest kasvatada püsiva tähelepanuga, algatusvõimelisi, hea fantaasiaga noori, keda iseloomustab veel lisaks sõnaloovus ja hoolivus enda, kaaslaste kui kodukoha suhtes. Märkida tuleb ka seda, et vaateõpetus arendab lapse emotsioone ja aitab neid määratleda täpsemalt (Käis, 1996). Seda kõike õpivad väikelapsed suheldes ja matkides. Arvestades seda, et suhtlemiseks ja matkimiseks on vajalik keele

mõistmine, võib väita, et me õpime keele kaudu. Seetõttu on keele arendamine väga oluline koolieelses eas (Õppe – ja kasvatustegevuse valdkonnad, 2009).

Keel kui kultuurikandja

Inimese maailmapildi kujunemisel on keel üks mõtlemise põhivahendeid ja kultuuri kandjaid. Inimese tunnetuslikus arengus ja sotsialiseerumisel vajame samuti keelt, et kujuneda ühiskonna tegusaks liikmeks (Põhikooli riiklik õppekava, 2010; Jüriöö, 2009). Kui keel hävineb ja rahvas seda ei mõista, ei saa peagi enam rääkida kultuurist. Seepärast on oluline keele hoidmine, rääkimine, mõistmise ja edasiandmise lastele (Jüriöö, 2009).

Väga oluline on keel just põlisvähemuste kultuuri püsijäämise seisukohalt. (Ariste, 2005; Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2005). Väikeste keelte saatus aga on teadlaste hinnangul kurb. Võib isegi arvata, et sajandi lõpuks on hävinenud 50-90 % maailma keeltest (Kinver, 2012). Väikeseid keeli räägivad peamiselt põlisrahvad. Põlisrahvasteks nimetatakse rahvaid, kes on oma maal elanud rahva ühismälu järgi aegade algusest saadik. Neid rahvaid iseloomustavad kaugetesse aegadesse ulatuvad konkreetse maaga seotud traditsioonid ja maailmanägemine. See muudab need inimesed ja rahvad oma maailma osaks. Põlisrahvastele on oluline enda kestmine ajas ja sobitumine loodusega (Hallik, 2000; Trapito, 2011).

Üks põhilisi valdkondi, mille kaudu riik saab vähemuskeele ja –kultuuri jätkusuutlikust toetada on haridussüsteem. Euroopa maades saab hariduskorralduse vähemkasutatud keelte osas jagada tinglikult kaheks – kohustuslikuks ja vabatahtlikuks. On riike, kus vähemuskeele piirkonnas on hariduse omandamine või antud keele õppimine ainena kõigile õpilastele kohustuslik ning on keeli, mida saab õppida vaba tahte alusel. Näitena saab esile tuua galeegi, katalaani ja baski keele õppimise Hispaanias. Vastavates vähemuskeele piirkondades on see kohustuslik, kuid samas riigis astuuria keele õppimine on õpilaste enda otsus (Nutt, 2009).

Toetudes vähemusrhivate keele ja kultuuri püsijäämisel haridussüsteemile, saame rääkida võrdlemisi uuest meetodist – keelepesadest. Keelepesade all mõistetakse lasteaia rühmasid, mis on avatud 1-2 korral nädalas. Lapsed on rühmas terve päev. Rühma eripära seisneb selles, et õpetajad räägivad lastega vaid kohalikus keeles ning laste päevased tegevused on lõimitud kohaliku kultuuri eripäradega. Vanemad keeleoskajad annavad läbi aktiivsete päevaste tegevuste noorematele edasi oma oskused ja teadmised keelest ja kultuurist, mis läbi loodetakse säilitada vähemusrhivate eripära. Keelepesa võimaldab lastel keelt õppida loomulikul viisil, suheldes täiskasvanutega (Kavanagh, 1999; Maori language information, 2012).

Keelepesa idee autoriks võib pidada Vaikse ookeani ääres asuva Uus-Meremaa saare kohalikku maoori kogukonda, kus 13% saare elanikkonnast moodustab maoori rahvas. 1981.

aastaks oskasid maori keelt vaid vanemad inimesed. Olukorra parandamiseks alustati lapsehoiuteenusega, kus õpetajateks ja hoidjateks olidki maori kultuuri ja keelt mõistev vanem generatsioon. Peagi lisandusid ka nooremad õpetajad. 1998 aastaks oli Uus-Meremaal 700 maorikeelset keelepasa ning nüüdseks oskab iga neljas maori rääkida maori keelt (Meade&Podmore, 2002; Reyhner, 1997).

Uus-Meremaa näitest on eeskujul võtnud ka teised vähemusrahvad üle maailma. Sarnase keelepasa süsteemi on välja töötanud enda jaoks ka Hawaii saare elanikud ning Eestile lähemale tulles saab keelepasa meetodist rääkida ka Soome kontekstis. Keelepasa on loodud nii karjalastele kui ka saamlastele. Põhja-Soomes tegutseb saami lastele 7 toimivat keelepasa, mis kinnitab omakorda meetodi populaarsuse kasvu. Soome vähemusrahvas inari-saamlased peavad keelepasa meetodit tõhusaks keele ja kultuuri säilitajaks (Braut, 2010).

Keelepasa meetod on jõudnud ka Eestisse. Vähemusiirkond Vana-Võrumaa alustas keelepasa meetodi rakendamist 2011. aastal. Nüüdseks on käivitatud püsiv keelepasa Võru Instituudi ruumides ning rändkeelepasa Sõmerpalu, Haanja ja Võru Sõlekese lasteaia ühes rühmas. Sügisest lisandub ka Urvaste lasteaed. Keelepasa avatakse lasteaedades, kus nähakse õpetajate ja lapsevanemate valmisolekut viiepäevaseks võro keelseks lasteaiarühmaks (Võrumaa keelepasa arengukava, 2011).

Võrumaa keelepasa arengukavast (2011) selgub, et keelepasa nähakse võrukeelse lastehoiu või lasteaiarühmana, kus põliskeelte keelekümbluse meetodil õpetatakse lapsi ja suheldakse nendega vaid kohalikus keeles. Antud juhul on tegu võrukeelse õpikeskkonnaga, kus lapsega suheldakse vaid võru keeles. Lapsi arendatakse ja valmistatakse kooliks ette Eesti Vabariigis kehtiva koolieelse õppeasutuse riikliku õppekava ja võrukeelse õppeprogrammi alusel. Tegemine on meetodiga, millest võiksid eeskujul võtta autori hinnangul ka teised Eesti vähemusrahvad ja kultuuri piirkonnad.

Lisaks keelepasa meetodile võime tänapäeva ühiskonnas vaadelda kohaliku murdekäru õppimist ka kui võõrkeele omandamist. Kohalikus murdes suheldakse igapäevaselt aina vähem ning murde säilimise seisukohalt tuleb tegeleda murde õppimise ja õpetamisega. Võõrkeele õppimise seisukohalt ollakse tänapäeval arusaamal, et mida varem alustatakse keele õpetamist väikelastele, seda efektiivsemaks saab keeleõpet ka pidada. Seda seisukohta kinnitab ka Lennebergi kriitilise perioodi hüpotees, mille põhjal on laps bioloogiliselt kõige enam valmis keelt omandama pooleteisest aastast kuni puberteedi eani. Sellele lisaks näitavad mitmete uurimuste tulemused, et parim aeg keeleõppeks võib olla lapse 4-6 eluaasta (Karlep, 2003; Ruutmets&Saluveer, 2008). Seega tasuks antud seisukohta arvestada kohaliku pärimuse ja keele õpetamisel lasteaedades.

Kui liikuda Eesti kontekstis mööda vähemusrahvaid Vana-Võromaa piirkonnast kagusse, saame rääkida veel ühest vähemusrahvast – setodest. Setomaa koolidesse on sisse viidud küll juba omakultuuri tunnid, kuid lasteaedades puudub konkreetne omakultuuri alane fikseeritud tegevus. Seto kultuuriainest käsitletakse vastavalt õpetajate soovile ja võimekusele ning konkreetseid õppeprogramme ja materjale seto kultuuri teemadel lasteaedades ei ole.

Võttes arvesse lisaks hetkeseisu, kus tänapäeva ühiskonnas tuleb murdekeele omandamist käsitleda kui võõrkeele omandamist, on ka Setomaa lasteaedades mõistlik alustada kohaliku murde õpetamist (või keelekeskkonna loomisel keele omandamist) koolieelses eas. Mitme põlvkonna elamine ühtse leibkonnana pole enam traditsioon ning seega on katkenud teatav side teadmiste ja vaimse kultuuripärandi edasiandmises. Kultuuri elujõulisuse toetamiseks ja jätkusuutlikkuseks tuleb hetkel seda teha kunstlikult, toetudes eelkõige haridussüsteemile. Esile kerkib probleem, kus kultuuri ja keele edasise püsijäämise seisukohalt oleks väga oluline alustada vastava ainese tutvustamist ja õpetamist juba lasteaedades, kuid vastava sisulisi õppematerjale ja näiteid napib.

Setomaa üldiseloostus

Setod on Kirde-Euroopas asunud läänemeresoome hõimu järeltulijad, kes paiknevad Pihkva järve edelanurgas. End rahvaks on kuulutanud setod alates 2002. aastast. Setode ajalooline asuala on administratiivselt jaotatud Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahel, kuid valdav osa setosid elab siiski Eesti Vabariigi territooriumil. Praeguse territoriaalse jaotuse järgi kuuluvad Setomaa koosseisu Mikitamäe ja Värska vald Põlva maakonnast, Meremäe vald ja osa Misso vallast (Luhamaa nurk) Võru maakonnas ning iidsed setode asualad Pihkva oblasti Petseri rajoonist. Eesti territooriumil on Setomaa elanike umbes 5000, Petserimaale on jäänud elanike alla 500 inimese (Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2011; Inimkonna vaimse kultuuripärandi esindusnimekiri, 2008).

Setosid eristab teistest Eesti piirkondadest usuline kuuluvus, kultuuritavad ja osaliselt ka keel. Idanaabritest venelastega aga seob setosid kuulumine õigeusu kiriku valdustesse (Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2011). Valk (1996) lisab, et seto kultuuri mõistmist raskendab veel asjaolu, et senised kultuuri uurimised on olnud Eesti kesksed ja seto kultuuri on vaadeldud kui nähtust Eestimaa äärealal. Liiga tugev side arhailise elutunnetusega ja kristlike väärtushinnangutega ei luba aga seto kultuuri lahata sarnaselt Eesti kultuuriga.

Tänapäeval mõjutab Setomaa kultuuripilti seal elavate inimeste kahetasandiline seto-eesti identiteet, mis siiski eelkõige väljendub seto keele rääkimise, seto laulustiili valdamisega, esivanemate austamisega ning kogukonna tavadest kinnipidamisega. Seto keel

kuulub sarnaselt eesti keelega soome-ugri keelkonna läänemeresoome keelerühma. Setode kultuur on traditsiooniliselt kujunenud peamiselt agrarise külakogukonna ning vene õigeusu kiriku mõjul (Inimkonna vaimse kultuuripärandi esindusnimekiri, 2008).

Setomaa kultuuriõppe hetkeseis

Ühe keele mainet tõstab kindlasti omakeelse kultuuri jätkusuutlikus. Siinjuures tuleb väga oluliseks pidada lastele ja noortele suunatud tegevusi eelnimetatud valdkonnas ning lisaks seostada seda kooliharidusega (Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2010). Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeeriumis on lisanud kohaloo õppeaine riiklikku õppekavva andes võimaluse käsitleda lõuna-eesti temaatikat üldharidussüsteemis. Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavvast (2008) midagi sarnast välja lugeda pole võimalik.

Põhikooli riiklikus õppekavas (2010) on välja toodud läbiva teemana kultuuriline identiteet, mida selgitatakse kui õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks. Oluliseks peetakse, et õpilane mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumuslaadi kujundajana, kultuuride mitmekesisust ja väärtustab omakultuuri. See idee läbib kõiki ainevaldkondi ning pöörab õpetajate tähelepanu piirkondlike eripärade arvestamisele.

Koolieelse lasteasutuse õppekava (2008) mainib vaid põgusalt üldõpetuslike tööviiside rakendamist eesti kultuuritraditsioonide väärtustamisel ja ümbritseva keskkonna märkamisel. Töö autori hinnangul on antud õppekavas pööratud vähe tähelepanu piirkondade võimalikele eripäradele ning rikkalikule ainestikule, mida koolieelses lasteasutuses annaks kohalikku kultuuri silmas pidades kasutada.

Saar-Poll OÜ (2010) poolt läbiviidud Setomaa olukorra kvalitatiivses ja kvantitatiivses uuringus selgus, et seto kultuuri peetakse käsitletava piirkonna väga tugevaks iseloomustavaks teguriks. 2005. aasta elanikkonnauuringust selgus, et elamist ühest neljast Setomaa valdadest mõjutab tugevalt juurte tunnetamine ja kultuuritraditsioonide säilimine. Kultuuri eripära mõju oli uuringu tulemustest lähtuvalt suur või küllaltki suur kõigile vanusegruppidele üle poolte Setomaa elanikest. Autor leiab, et see annab tunnistust uuritava teema aktuaalsust ja vajalikkust.

Seto kultuuri eripärade arvestamist toetas 2009 aastani programm „Lõuna-Eesti keel ja kultuur“ (2000-2004 ning 2005-2009). Lõuna-Eesti keele ja kultuuri programmi eesmärgiks (2005) oli seto keele arendamine ja kasutuse laiendamine, samuti kultuuriloo õpetamine. Eelpool nimetatud programmi lõppedes kandusid Setomaad puudutavad eesmärgid üle hetkel toimivasse Setumaa kultuuriprogrammi. Hariduse ja keele valdkonna eesmärgidena on välja

toodud püsivad seto keele ja kultuuri teadmised ja oskused. Indikaatoritena nimetatakse keele ja kultuuriloo tundide arvu nädalas, käsitlevate õppematerjalide mitmekesisust ning lisaks laagrite, kursuste, ringide, ürituste, ekskursioonide ja konkursside ning nendel osalejate arvu. Kasutatavate meetmetena nähakse antud programmis seto keele õpetamist koolides, õppevahendite koostamist ja väljaandmist ning seto keelse grammatika väljatöötamist. Lisaks nimetatakse kooliprogrammiväliselt seto kultuuri ja keelega seotud huviringide tegutsemist, ürituste ja konkursside korraldamist, õpetajate täiendkoolitusi ning laste keelekümbuluslaagrite läbiviimist. (Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2010). Autori hinnangul kõik eelpool mainitud valdkonnad katavad peamiselt koolide kultuuriõppe, kuid puuduvad otsesed viited lasteaedadele ja alusharidusele.

Setomaa riikliku kultuuriprogrammi (2010) hinnangul on seto kultuuri säilitamiseks ja õpetamiseks vajalik igasugune koolitus eri vanustes inimestele. Toetuda tuleb eelkõige pärimuskultuuri kandjatele ning arvestada võimalikult detailselt vastava pärimuskultuuri ning selle edasiandmise traditsioonidega. (Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2010). Kõik eelnevad tegevused on autori hinnangul seotud küll lastega, kuid puudub konkreetne viide kooliealiste laste kaasamisele ning neile suunatud tähelepanule. Samuti sõltub antud idee teostus autori hinnangul ka lapsevanemate nõusolekust ja toetavast suhtumisest.

Setomaa lasteaiad. Setomaal töötab 2012 aasta seisuga 4 lasteaeda. Osaliselt saab pidada Setomaa lasteaiaks ka Misso lasteaeda, kuid antud töös tulenevalt territoriaalsest asukohast (Misso vallast loetakse Setomaa osaks vaid Luhamaa piirkonda), seda ei tehta. Setomaal asuvad lasteaiad järgmistes keskustes: Obinitsa, Värskas, Mikitamäe ja Meremäe. Nendest kolmel esimesel on koostatud arengukava vaid lasteaias mastaabis ning viimasel juhul moodustavad kool-lasteaed ühise üksuse nimetusega kool ning kasutusele on võetud ka ühine arengukava (kuigi ka Mikitamäe lasteaed kuulub samuti kooli koosseisu).

Setomaa lasteaedade arengukavadest selgub, et Meremäe, Obinitsa ja Mikitamäe lasteaias töötab üks liitühm, Värskas moodustavad aga 1,5-5 aastased lapsed noorema rühma ning 5-7 aastased lapsed vanema rühma. Kõigis lasteaedades töötavad valdavalt kõrgharidusega alushariduse pedagoogid.

Lasteaedade arengukavadest võib välja lugeda, et kõigi lasteaedade huvides on omakultuuri säilimine ja laste identiteedi arendamise toetamine. Värskas lasteaed nimetab ühe oma tugevusena paiknemist looduskaunis kohas, tähtsustatakse kodukoha looduse tundmist ja mõistmist. Nimetatud pole küll konkreetselt seto kultuuri eripäradele toetumist, kuid eraldi punktina on nimetatud pärimuskultuuri järjepidevat edasikandmist (Värskas lasteaias arengukava, 2011). Mikitamäe lasteaias arengukavast saab ainsana välja lugeda, et lasteaed

asub Setomaa territooriumil ning õpetamisel arvestatakse seto kultuuritraditsioonidega. Samuti on ühe traditsioonilise lasteaia üritusena nimetatud seto nädalat (Mikitamäe lasteaia arengukava, 2009). Obinitsa lasteaia arengukavas on öeldud, et lasteaed soovib aidata kaasa aktiivse eluhoiaku väljakujunemisele ja omakultuuri ning peretraditsioonide säilimisele (Obinitsa lasteaia arengukava, 2011). Meremäe kooli arengukavast selgub, et toetatakse kultuurilise identiteedi ja väärtushinnangute kujunemist nii, et lapsed väärtustaksid enda kogukonda (Meremäe kooli arengukava, 2010).

Kõik lasteaiad peavad oluliseks rahvakalendri tähtpäevade ja peretraditsioonide järgimist ja säilitamist. Samuti nimetatakse kodukohapõhist lähenemist õpetamisele. Tahaplaanile pole jäänud ka üldtuntud oskused, mida lasteaed arendama peaks – sõbralikkus, aktiivne eluhoiak, kriitilise mõtlemise võime, loov eneseväljendus, õpihuvi ja –oskus ning sotsiaalse ja kultuurilise identiteedi kujunemine. Sellegi poolest leiab töö autor, et konkreetset viidet asjaolule, kuidas kindlustatakse just Setomaa eripärade õpetamine lastele, arengukavadest välja lugeda ei saa. Kahjuks ei nimetata ka ühegi lasteaia arengukava SWOT analüüsis tugevusena paiknemist Setomaa kultuuriväärtuslikus piirkonnas.

Seega leiab töö autor, et omakultuuri õpetamise hetkeseisu kohta Setomaa lasteaedades puuduvad konkreetset fikseeritud andmed. Olukorra hindamiseks viis autor läbi pilootuuringu neljas Setomaa lasteaias (Meremäe, Mikitamäe, Obinitsa ja Värskä).

Uurimistöö eesmärk

Antud töö eesmärgiks on koostada Setomaa lasteaedadele sobivad näidis õppematerjalid seto kultuuri eripärade kasutamiseks igapäevases õppetegevuses. Sellest tulenevalt on eelnevalt välja selgitatud, kuidas hindavad Setomaa koolieelse lasteasutuse õpetajad omakultuuri õpetamise käepärasust olemasolevate õppematerjalide abil ning millistest materjalidest on hetkel puudus. Õpetajate hinnangust tulenevalt valmistatakse näitlikud õppevahendid enam puuduolevatest materjalidest seto kultuuri eripärade tutvustamiseks ja õpetamiseks 5-7 aastastele lastele. Õppematerjalide koostamise aluseks võetakse Johannes Käisi poolt loodud kodulooline vaateõpetus ehk kodulugu (omakorda aluseks üldõpetusele) ning koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). Õppematerjalide eesmärkide seadmisel lähtutakse riikliku eksami ja kvalifikatsioonikeskuse käsiraamatust „Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad“ (2008) peatükist „Mina ja keskkond“. Õppematerjalide katsetamise järel annavad õpetajad kui eksperdid omapoolsed hinnangud materjalide sisule ja arusaadavusele. Paralleelselt materjalide katsetamisega kirjeldavad eksperdid laste reaktsiooni seto keelsetele sõnadele ja seto kommetele.

Uurimisküsimused

1. Milliseid õppematerjale kasutavad Setomaa lasteaedade õpetajad seto kultuuri eripärade õpetamiseks ning millistest tunnevad puudust?
2. Millise hinnangu annavad Setomaa lasteaedade õpetajad autori poolt koostatud õppematerjalidele?
3. Milliseid muutusi märkavad õpetajad laste käitumises tegevusuuringu käigus?

Metoodika

Uurimistöö läbiviimisel kasutati kombineeritud metoodikat. Kombineeritud uurimismetoodika kvantitatiivse osana viidi eelnevalt läbi küsitlus hetkeseisu hindamiseks ning kvalitatiivse osana kasutati tegevusuuringut, mis osutus ka töö peamiseks vahendiks. Antud vahendit kirjeldatakse kui väiksemat sekkumisprojekti, mille mõju praktilisele probleemile uuritakse loomulikus keskkonnas. Sekkumisprojekti toimub koostöö uurija ja eksperdi vahel. Uurija poolt pakutud lahendused katsetatakse eksperdi poolt probleemi loomulikus keskkonnas ning vajadusel tehakse uurijale ettepanekud materjalide parandamiseks ja täiustamiseks. Täiustamise järel katsetatakse lahendusi uuesti. (Laherand, 2008; O'Brian, 1998). Tulenevalt autori soovist pakkuda omapoolseid lahendusi seto kultuuri eripärade kasutamiseks lasteaias igapäevastes tegevustes, osutus kombineeritud uurimismetoodika ja tegevusuuring kõige sobivamaks vahendiks väljatoodud uurimisküsimuste käsitlemiseks.

Töö uurimisprotsess jaotati 5 etapiks lähtudes Susmani täiustatud uurimistsüklist. I etapis (diagnoosimine) määratleti probleem ja hinnati omakultuuri õppe võimalusi anketeerimise teel kõigis viies Setomaa lasteaias. II etapis (tegevuse planeerimine) hindas uurija, milliseid materjale vajavad Setomaa lasteaiad omakultuuri tõhusamaks õpetamiseks kõige enam ning koostas vastavad õppematerjalid. III etapis (tegutsemine) katsetas iga lasteaias üks õpetaja töö autori koostatud õppematerjale. IV etapis (hindamine) andsid õpetajad koostatud materjalide eksperthinnangu ning hindasid laste reaktsiooni õppematerjalidele veel nädal peale tegevuste läbiviimist vaba vaatluse teel. V etapis (õppimise täpsustamine) analüüsis töö autor materjalide sobilikkust ja ekspertide hinnanguid (O'Brian, 1998). Parandus ettepanekute korral toimub uuesti viie punkti läbimine. Antud töös teistkordset katsetamist ei toimu pidades silmas töö mahtu, kuid parandusettepanekud annavad võimaluse jätkata uurimusega ka tulevikus. Metoodika esitatakse töös tegevusuuringu etappide kaupa.

Esmalt viidi läbi pilootuurimus anketeerimise teel. Ankeedi koostamisel kasutas autor alusena uurimistöö „Rahvuskultuur väärtuskasvatuse osana“ (Mosen, 2011) kasutatud

küsitlust. Ankeedi (lisa 1) küsimustega sooviti välja selgitada, kui vajalikuks peavad Setomaa lasteaegade õpetajad omakultuuri õpetamist ja lõimimist lasteaia tegevustesse. Seejärel said õpetajad tuua välja kultuuriõppe alased tegevused enne uuringu läbiviimist ning nimetada valdkondi, mille materjalidest tunnevad seto kultuuri eripärade õpetamise juures kõige enam puudust. Lisaks andis küsimustik ka tagasisidet selle kohta, kuidas mõjutab õpetajate arvates omakultuurilise aineastiku kasutamine laste emotsioone.

Pilootuuringu mõõtvahendina kasutati ankeetküsimustikku (lisa 1), mis koosnes üheksast küsimusest. Nendest seitse olid kinnised küsimused ja kaks lahtised. Küsimused jagunesid oma iseloomult järgnevalt: kaks andsid tagasisidet õpetajate arusaamast kultuuri õpetamise ja lõimise vajalikkusest lasteaia tegevustes, neli küsimust väljendasid õpetajate kultuuriõppe alast tegevust enne uuringu läbiviimist, kaks küsimust tähistasid valdkondi, millesse kuuluvatest materjalidest tuntakse puudust kõige enam ning üks küsimus andis tagasisidet omakultuurilise aineastiku emotsionaalsest mõjust lasteaia lastele.

Õppematerjali koostamise põhimõtted

Õppematerjalina koostas töö autor Setomaa lasteaegade õpetajatele näidis tegevuskonspektid, mis sisaldasid võimalike variante seto kultuuri lõimimiseks lasteaia igapäevastesse õppetegevustesse, toetudes sealjuures koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale (2008) ning arvestades üldisi õppe- ja kasvatustegevuse eesmärke. Õppematerjale koostades jälgiti, et oleksid kaetud kõik õppevaldkonnad (keel ja kõne, matemaatika, mina ja keskkond, liikumine, kunst ja muusika) ning esitatud tegevused vastaksid J.Käisi üldõpetuse (Käis, 1996) põhimõtetele (lapsepärassus, eluligidus, näitlik õpetus, isetegevus ja kodukoha põhimõtte).

Tegevuskonspektid jaotuvad ühe nädala viiele päevale. Tegevuste läbiviimise nädalaks on valitud 16-20. aprill, arvestades asjaolu, et vene õigeusu kalendrist tulenevalt on aastal 2012 sel nädalal Setomaal lihavõttepühad. Kõik tegevused hõlmavad endas seto kultuurile eripäraseid kombeid. Lisaks eeldab iga päeva tegevuste läbiviimine uute setokeelsete sõnade õppimist. Tegevused viiakse läbi eesti keeles, sest tänapäeva Setomaa lapsed ei saa 100% aru seto keelest. Konspektide kultuuriline alus on pärit allikatest, mis on välja toodud töö lõpus (lisa 2) ning autori poolt kogutud suulisest pärimusest. Kõik viis tegevuskonspekti arvestavad üldõpetuse põhimõtteid ja nõudeid. Materjalide mahukuse tõttu on tegevuskonspektid paigutatud CD-le, mis on lisatud antud töö juurde.

Järgnevas tabelis on välja toodud tegevuskonspektide ülevaade. Tabelisse on lisatud tegevuskonspekti number, tegevuste eesmärgid, lühikirjeldus tegevuse sisust ning vastavus üldõpetuse nõuetele (vt tabel 1). Tabel jaotub mitmele lehele.

Tabel 1. *Seto kultuuri eripärale vastavate tegevuste lühikirjeldused.*

Nr	Eesmärgid	Lühikirjeldus	Üldõpetuse nõue
1	Laps teab, mida tehti urbõpääväl. Laps kordab seto keelset urbõpäävä laulu. Laps oskab jutustada kaaslastele, kas ja kuidas tema kodus urbõpäävä tähistatakse.	Lapsed vaatlevad õpetaja poolt toodud pajuurbade oksid. Õpetaja selgitab lastele urbepäeva mõtet ja traditsioone ning lapsed kommenteerivad, kuidas ja kas nende kodus urbepäeva tähistatakse. Koos valmistatakse tuppa kaalukiik. Lapsed kiiguvad kaalukiigel, tulenevalt urbepäeva traditsioonist ning laulavad urbepäeva laulu. Seoses sellega, et pajupõõsad pesa tegemiseks ka lindudele meeldivad, saavad lapsed endale paberist linnukujutise, kuhu peale hakkavad nädala jooksul kirjutama uusi seto keelseid sõnu, mida nad õpivad. Õpetaja laseb lastele CD plaadilt (või laulab ise) seto rahvalaulu „Tsiiri-tsiiri tsirgukõnõ“. Peale esimest kuulamist küsib õpetaja lastelt, kui palju nad laulu sisust aru said. Õpetaja arutleb lastega koos laulu sisu üle ning seejärel mängib laulu lastele uuesti ette. Lapsed joonistavad laulu põhjal pildi.	Kodukoha põhimõte Eluligidus Isetegevus Näitlik õpetus Lapsepärastus Isetegevus
2	Laps teab, et kiikesid on erinevaid. Laps oskab nimetada, millest tehakse Setomaal kiikesid (tehti vanasti). Laps mõistab loendab numbreid seto keeles.	Õpetaja tutvustab lastele erinevaid kiikede tüüpe. Koos vaadeldakse pilte kiikedest ning selgitatakse välja, milline kiige tüüp on iseloomulik just Setomaale. Lapsed saavad paberile kirjutatud numbri ning õpetaja abiga nimetatakse number ka seto keeles. Vastavalt paberil olevale numbrile, plaksutavad lapsed kaaslasega käsi kokku. Seejärel saavad lapsed pildid kiikedega. Lapsed loendavad (soovitatavalt seto keeles) pildil olevad kiigid kokku ning leiavad oma pildile vastava numbri ka seinalt. Päeva jooksul värvivad lapsed õpetajaga koos munad järgmise päeva tegevuse tarbeks.	Kodukoha põhimõte Lapsepärastus Isetegevus, Näitlik õpetus Eluligidus Isetegevus

Nr	Eesmärgid	Lühikirjeldus	Üldõpetuse nõue
3	<p>Laps oskab kasutada muna lihavõtte kombestikust.</p> <p>Laps oskab jagada muna sõbraga.</p> <p>Laps kasutab munakoori kleepetöös (taaskasutus).</p> <p>Laps kleebib pildile pisikesi detaile.</p>	<p>Lapsed arutlevad koos õpetajaga munade tähenduse üle lihavõtte kombestikust. Õpetaja selgitab lastele, miks nimetame antud pühasid just lihavõttepühadeks.</p> <p>Lapsed koksivad traditsioonilisel viisil omavahel värvitud mune. Lapsed teevad oma muna pooleks ning jagavad seda sõbraga. Õpetaja selgitab lastele, mida räägib legend lihavõtte ajal muna jagamise kohta ning sellest tulenevalt saadakse ka teada, kes või mis on essütäjä</p> <p>Lapsed veeretavad setodele traditsioonilisel viisil kirve pealt toas mune.</p> <p>Munakoored jäetakse alles pildi kleepimise jaoks.</p> <p>Lapsed kleebivad munakoortest pildi.</p>	<p>Kodukoha põhimõte</p> <p>Eluligidus</p> <p>Isetegevus</p> <p>Näitlik õpetus</p> <p>Lapsepärarus Isetegevus</p>
4	<p>Laps kordab plaksutades etteantud rütmi</p> <p>Laps kasutab järgarve</p> <p>Laps täidab tühja pinda värvides</p> <p>Laps joonistab paberil etteantud ruutude abil mustreid.</p>	<p>Õpetaja selgitab lastele, et lihavõtte öösel käiakse kirikus. Lisaks saavad lapsed kommenteerida ise, kas nad on ka käinud öösel kirikus või kas nad teavad, et nende vanemad seal käivad.</p> <p>Õpetaja selgitab lastele kiriku kellatorni olulisust lihavõtte ajal. Koos kuulatakse Petseri kloostri kellamängu. Seejärel saavad lapsed väikesed kellukesed ja imiteerivad ise kellade mängu.</p> <p>Lapsed saavad heli tekitada ka ise plaksutades käsi kokku ja põlvele. Niimoodi löövad nad rütmi seto keelsele salmle.</p> <p>Lapsed meenutavad unejutuks loetud muinasjuttu ning õpetaja abiga meenutavad, kes olid tegelased muinasjutus. Muinasjutu tegelaste pildid asetatakse seinale. Lapsed kasutavad järgarve muinasjutu tegelaste kohta vastavalt nende esinemise järjekorrale muinasjutus (esimene oli eit, teine oli taat...)</p> <p>Lapsed saavad värvida seto käisekirjasid ja orienteerudes ruudulisel paberil joonistada seto mustritele iseloomulikke ristid ja rombid.</p> <p>Lapsed vaatlevad seto mustreid ja leiavad vastavad kujundid ka mustritilt.</p> <p>Lapsed mängivad läbi muinasjutu, mida nädala jooksul on kuulatud lavastusmänguna õpetaja juhendamisel.</p>	<p>Kodukoha põhimõte</p> <p>Näitlik õpetus</p> <p>Isetegevus</p> <p>Lapsepärarus</p> <p>Eluligidus</p> <p>Isetegevus</p>

Nr	Eesmärgid	Lühikirjeldus	Üldõpetuse nõue
5	Laps jutustab kaaslastele, mis talle tegevustest meelde jäi.	Lapsed kordavad nädala jooksul õpitud. Nad võtavad seinalt oma linnukese ning püüavad kokku lugeda sõnu, mida sinna kirjutasi. Lisaks jutustavad lapsed kaaslastele, mis neile meelde jäi eelmisest nädalast. Õpetaja kordab kõigi päevade olulisemad märksõnad lastega koos üle ja küsib, mida tähendas <i>tsõõtamine</i> , millised kiiged on Setomaal, milline toit lihavõtete ajal väga oluline oli.	Isetegevus Lapsepärarus Kodukoha põhimõte
	Laps tegutseb küpsetamisel õpetaja juhendamisel.	Lõpetuseks saavad lapsed küpsetada koos õpetajaga munakoogi (traditsiooniline Setomaal) ning hiljem selle ise ära süüa.	Eluligidus Näitlik õpetus

Valim

Töö valimi moodustasid Setomaa lasteaedade (Meremäe, Mikitamäe, Obinitša, Värška) 5-7 aastased lapsed. Lapsi osales tegevusuuringus kokku 50.

Õppematerjalide ekspertidena (katsetajatena) osales uuringus 8 õpetajat. Igas rühmas on kaks tegevusi läbiviivat õpetajat. Üht konspekti katsetas korraga üks õpetaja, seega andis igale konspektile tagasisidet vaid õpetaja, kes selle ka läbi katsetas. Edaspidi kasutatakse autori poolt koostatud materjalide hindajatena õpetajate kohta väljendit eksperdid.

Õppematerjalide koostamiseks kasutatud allikate loetelu on toodud välja töö lõpus (Lisa 2).

Mõõtvahendid

Hinnangulehed. Hinnangulehe koostamise aluseks võttis autor „Sõprussuhete loomise oskuste õpetamine 5-7 aastastele lastele“ (Räppo, 2010) kasutatud hinnangulehe.

Hinnangulehed koosnesid seitsmest küsimusest. Nendest kuus võimaldasid märkida sobiv vastuse variant („olen nõus“, „olen osaliselt nõus“, „ei ole nõus“) ja lisada omapoolne täpsustus vabas vormis. Küsimused andsid tagasisidet õppematerjalidele seatud eesmärkide selguse ja materjalide jõukohasuse kohta, hindasid laste aktiivse kaasamise võimalust tegevustes ning materjalide ja tegevuste ühtivust Johannes Käisi üldõpetuse põhimõtetega. Hinnangulehe viimane avatud küsimus andis võimaluse ekspertidel teha ettepanekuid materjalide täiustamiseks ja parandamiseks. Hinnanguleht töö lõpus (Lisa 3).

Vaatlus. Ekspertid vaatlesid laste käitumist ja kõnet paralleelselt materjalide katsetamisega. Hinnangulehe tagasisides andsid eksperdid ülevaate sellest, kuidas lastele meeldisid koostatud materjalid ning milliseid emotsioone tõid esile seto keelsed laulud ja sõnad.

Protseduur

Uurimistöö viidi läbi 2012 aasta kevadel. Töö uurimisprotsess jaotati viieks etapiks lähtudes Susmani täiustatud uurimistsüklist järgmiselt: diagnoosimine, tegevuse planeerimine, tegutsemine, hindamine ja õppimise täpsustamine (O'Brian, 1998). Lasteaedade õpetajatele selgitati uurimuse eesmärke ning läbiviimise põhimõtteid ning paluti anda kirjalik või suuline nõusolek tegevusuuringus osalemiseks.

Diagnoosimise käigus viidi läbi pilootuurimus, mis oli mõeldud seto kultuuriõppe hetkeseisu hindamiseks Setomaa lasteaedades. Selleks väljastati neli ankeeti. Tagasi saadi seitse ankeeti. Eeldati, et igast lasteaiast vastab ankeedile üks õpetaja, kuid kolmest lasteaiast vastasid väljastatud ankeedile mõlemad õpetajad.

Pilootuurimusest tulenevalt hindas töö autor seto kultuuriga seotud õppematerjalide olemasolu ja kasutatavust Setomaa lasteaedades. Tagastatud ankeetide põhjal tegi töö autor kokkuvõtte, mis andis aluse koostatud õppematerjalide teemadele ja iseloomule. Seejärel koostas autor ühe nädala tegevusteks vajalikud õppematerjalid 5-7 aastastele lastele. Materjalide koostamisel arvestas töö autor valdkondadega, milles õpetajad seto kultuuri eripära tutvustamiseks vajalikest õppematerjalidest kõige enam puudust tundsid. Samuti arvestas autor õpetajate poolt nimetatud tegevustega, mida lasteaedades seto kultuuri eripärade tutvustamiseks on eelnevalt kasutatud vähe.

Uurija tutvus õppematerjalide koostamise juhenditega (Nõuded õpikutele, ..., 2009) ning koostas näidised võimalikest materjalidest Setomaa lasteaedade õpetajatele. Õppematerjalide koostamisel toetus autor koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale (2008), kust arvestati eelkõige väljatoodud eeldatavaid tulemusi 6-7 aastastele lastele ning üldõpetuse põhimõtet. Lisaks veel Johannes Käisi üldõpetuse põhimõtetele ning riikliku eksami ja kvalifikatsioonikeskuse poolt määratletud õppe- ja kasvatustegevuse (2009) valdkondade eesmärkidele 5-7 aastaste puhul.

Peale materjalide katsetamist andsid eksperdid töö autorile tagasiside seto kultuuri eripära arvestavate õppematerjalide sobilikkusele ja jõukohasusele 5-7 aastaste laste õpetamisel. Konkreetsema tagasiside saamiseks kasutasid eksperdid autori poolt

ettevalmistatud hinnangulehti. Materjalide katsetamise käigus pöörasid eksperdid tähelepanu laste reaktsioonile seto keele ja kultuuri osas ning kajastasid tulemused hinnangulehel.

Saadud tagasiside (hinnangulehtede) põhjal analüüsis töö autor ekspertide hinnanguid kasutades sisuanalüüsi ning tegi omapoolsed järeldused õppematerjalide sobivuse osas seto kultuuri eripärade õpetamiseks 5-7 aastastele lastele.

Tulemused

Omakultuuri õpetamise hetkeseisu kohta Setomaa lasteaedades puuduvad konkreetset fikseeritud andmed. Olukorra hindamiseks viis autor läbi pilootuuringu neljas Setomaa lasteaias. Võttes aluseks magistritöö „Rahvuskultuur väärtuskasvatuse osana“ (Mosen, 2011) küsitluse töötas autor välja ankeedivormi seto kultuuri eripärade kasutamise ja sobivate õppematerjalide olemasolu hindamiseks Setomaa lasteaedades. Ankeet koosnes üheksast küsimusest, millest seitse olid kinnised küsimused ja kaks lahtised.

Tulemused tuuakse välja uurimisküsimuste järgi ning arvestades tegevusuuringu tegutsemise etappe. Tulemused esitakse I-IV etapi lõikes, sest V etapp näeb ette tulemuste analüüsimist, millega tegeletakse eraldi peatükis „Arutelu“.

Lähtuvalt esimesest uurimisküsimusest, *milliseid õppematerjale kasutavad Setomaa lasteaedade õpetajad seto kultuuri eripärade õpetamiseks ning millistest tunnevad puudust?* ja tegevusuuringu I etapist (diagnoosimine) määratleti probleem ja hinnati omakultuuri õppe võimalusi anketeerimise teel neljas Setomaa lasteaias. Autori poolt esitatud ankeedis vastasid antud etapile küsimused üks ja kaks, mille põhjal selgitati välja, kui vajalikuks peavad õpetajad seto kultuuri eripärade õpetamist ja tutvustamist ning kuidas hindavad õpetamise võimalusi Setomaa lasteaedades uuringu alguseni.

Vastustest selgus, et üks õpetaja pigem ei nõustu väitega, et seto kultuuri tutvustamine lasteaedades on vajalik (vt tabel 2). Küsimust hinnati 5-palli skaalal, kuid variantidele „pigem nõustun“ ja „üldse ei nõustu“ ei vastanud ükski õpetaja, seega pole neid variante ka tabelis välja toodud.

Tabel 2. *Seto kultuuri tutvustamise vajalikkus Setomaa lasteaedades (N=7)*

	Nõustun täiesti	Ei oska öelda	Pigem ei nõustu
Vastanute arv	4	2	1

Samuti selgus, et üks õpetajatest leiab, et seto kultuuri tutvustamise ja õpetamise võimalused Setomaa lasteaedades on pigem halvad. Ülejäänud õpetajad leiavad, et seto

kultuuri on võimalik tutvustada juba lasteaias (vt tabel 3). Variandiga „väga hea“ ei hinnanud õpetamise võimalusi ükski õpetaja.

Tabel 3. *Seto kultuuri tutvustamise ja õpetamise võimalused Setomaa lasteaedades õpetajate hinnangul (N=7)*

	Head	Keskpärased	Kesised	Halvad
Vastanute arv	3	2	1	1

II etapis (tegevuse planeerimine) hindas uurija, milliseid materjale vajavad Setomaa lasteaiad omakultuuri tõhusamaks õpetamiseks kõige enam. Antud etapi kirjeldusele vastasid õpetajatele esitatud hetkeseisu hindamise ankeedist küsimused 3-8. Küsimused 3-5 selgitasid välja, milliseid võtteid ja materjale on Setomaa lasteaedade õpetajad kasutanud seto kultuuri eripärade õpetamiseks uuringu alguseni. Õpetajate vastused andsid autorile võimaluse hinnata, millised valdkonnad on hetkel lasteaedades seto kultuuri eripära õpetamisel kasutamata ja katmata.

Küsimusega, milliseid järgnevatest võimalustest olete kasutanud seto kultuuri õpetamiseks lastele, selgitati välja, et üldse pole õpetajad kasutanud kõnekäände, seto toitude valmistamise võimalust ning väljasõite Setomaal. Vähe (1-2 juhul) oli kasutatud liisusalme, mõistatusi, seto pühade tähistamist ning töölehti. Palju (üle 2 vastanutest) oli kasutatud muinasjutte, laulumänge, tantsu ja Setomaa teemalisi pildimaterjale (vt tabel 4).

Tabel 4. *Seto kultuuri eripära õpetamiseks kasutatud võimalused uuringu alguseni (N=7).*

Pole kasutatud	Kasutatud 1-2 juhul	Palju kasutatud
Kõnekäänud	Liisusalmid	Muinasjutud
Seto toitude valmistamine	Mõistatused	Laulumängud
Väljasõidud Setomaal	Vanasõnad	Tantsud
	Seto pühade tähistamine	Setomaa teemaatilised pildimaterjalid
	Töölehed	

Küsimused neli ja viis andsid õpetajatele võimaluse avatult kirjeldada, kust on leitud materjale kultuuri eripärade kasutamiseks ning milliseid materjale on koostanud õpetajad ise. Küsimus võimaldas autoril hinnata, milliste allikatega on Setomaa lasteaedade õpetajad eelnevalt tuttavad ning millised võiksid sellisel juhul olla uudsed võimalused õpetajate jaoks.

Küsimusele, kust olete varem leidnud vastavaid materjale, nimetasid õpetajad järgnevaid allikaid: raamatukogu, muuseum, kodu, CD-kogumikud, muinasjuturaamatud, Setomaa kohta ilmunud trükised, turistidele mõeldud voldikud, internet, Seto kodulugu, ansambel Zetode värviraamat, muinasjutukogumik „Marjakobar“, Eesti kirjandusmuuseum, plaat „Kellägä kahr“, helikandja „Tsibihärbläseq“.

Küsimusele, milliseid materjale olete ise koostanud seto kultuuri õpetamiseks, nimetasid õpetajad järgmisi võimalusi: valmistanud pilte seto rahvariitest, õpetanud üksikuid sõnu, kirjutanud seto muinasjuttude põhjal näidendeid.

Küsimusega kuus soovis autor välja selgitada, millise hinnangu annavad õpetajad materjalide kättesaadavusele. Küsimusele, milline on seto kultuuri teemaliste (õppe) materjalide kättesaadavus, vastas üks õpetaja, et kättesaadavus on hea, kolm õpetajat hindasid materjalide kättesaadavuse keskpäraseks ning kolm õpetajat kesiseks.

Toetudes eesmärgile, et autori poolt koostatud tegevused ka lastele huvi pakuksid, selgitati küsimusega seitse välja, millised tegevused rahvuskasvatuse kontekstis lastele positiivset elamust on pakkunud. Selgus, et kõigi vastanute arvates pakub lastele positiivset elamust mängimine. Kõige vähem toodi välja ülelasteaialiste kogunemiste kasutamist. Muuna lisas üks õpetaja veel rahvariite uurimise ning külalised lasteaias (vt tabel 5).

Tabel 5. *Rahvuskasvatuses positiivset elamust pakkuvad tegevused lastele õpetajate hinnangul (N=7).*

	<i>Vastanute arv</i>
Mängimine	7
Laulmine	6
Piltide vaatamine	5
Jutustamine	4
Lugemine	3
Käeline tegevus	3
Kombetalituste läbiviimine	2
Ülelasteaialine kogunemine	1
Muu (külalised lasteaias, rahvariite vaatamine ja uurimine)	1

Kaheksanda küsimusega soovis töö autor selgitada välja, millised on need valdkonnad, kus seto teemalisi õppematerjale kõige enam õpetajate hinnangul puudu on. Küsimusele, milliste valdkondade õpetamisel tunnete kõige enam puudust seto teemalistest tegevustest/õppematerjalidest selgus, et kõige enam tunnevad nad puudust õppematerjalidest, mis aitaksid käsitleda valdkonda mina ja keskkond. Kõige vähem tunnevad õpetajad puudust materjalidest, mis aitaksid käsitleda valdkonda muusika (vt tabel 6).

Tabel 6. *Valdkonnad, milles tunnevad Setomaa lasteaegade õpetajad seto teemalistest õppematerjalidest puudust kõige enam (N=7).*

	Mina ja keskkond	Keel ja kõne	Matemaatika	Kunst	Liikumine	Muusika
Vastanute arv	4	3	2	2	2	1

III-IV etapis (tegutsemine ja hindamine) katsetas iga lasteaia üks õpetaja (vastava tegevuse läbiviija) töö autori koostatud õppematerjale. Võttes aluseks autori poolt etteantud hinnangulehe (lisa 3) andsid õpetajad koostatud materjalide eksperthinnangu. Autori poolt koostatud materjalid jagunesid ühe nädala lõikes teemade järgi viieks tegevuskonspektiks. Omapoolse eksperdihinnangu andsid kõik õpetajad igale konspektile eraldi.

Materjalide katsetamise ajal fikseerisid eksperdid oma kommentaarid ja märkused autori poolt esitatud hinnangulehele. Esitatud hinnangulehtedega saadi vastus teisele uurimisküsimusele: millise hinnangu annavad Setomaa lasteaegade õpetajad autori poolt koostatud õppematerjalidele?

Hinnangulehel tuli vastata seitsmele küsimusele, millest kuus andsid tagasisidet konspektide sisulisele vastavusele lähtuvalt seto kultuuri eripärade õpetamisest ning koostamisel lähtunud materjalide teoreetilistele eesmärkidele. Seitsmes küsimus ootas ekspertide parandusettepanekuid tegevuskonspektides kavandatud tegevustele tulenevalt praktilisest katsetusest. Küsimuste esimene pool eeldas sobiva vastusevaliku märkimist „olen nõus“, „olen osaliselt nõus“, „ei ole nõus“ ning küsimuste teine pool andis võimaluse ekspertidel teha omapoolseid märkusi tegevuste läbiviimise kohta (vt tabelid 7-11).

Ekspertide hinnangud koostatud õppematerjalidele on näidatud järgmistes tabelites 7-11. *Tähistab asjaolu, et ekspert polnud piisavalt kursis üldõpetuse nõuetega, et küsimust kommenteerida.

Ekspertid lisasid tegevusi läbi viies ka omapoolsed märkused tegevuste õnnestumiste ja tähelepanekute kohta, mis tekkisid materjale katsetades. Lisaks andsid eksperdid omapoolseid soovitusi tegevuste parandamiseks (vt tabel 12).

Tabel 7. *Tegevuskonspekt 1 – ekspertide hinnangud koostatud õppematerjalidele (N=4).*

	Olen nõus	Olen osaliselt nõus	Ei ole nõus
Õppematerjalide eesmärgid on arusaadavad	Vastas 3 eksperti	Vastas 1 ekspert	
Tegevused toetavad seto kultuuri õpetamist 5-7 aastastele lastele.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjali tegevustes saab laps aktiivselt osaleda.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid on jõukohased 5-7 aastastele lastele.	Vastas 3 eksperti	Vastas 1 ekspert	
Õppematerjalid pakkusid uudseid mõtteid, kuidas seto kultuuri eripärasid õpetada.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid toetavad Johannes Käisi üldõpetuse (koduloo) põhimõtet.	Vastas 2 eksperti*	Vastas 1 eksperti	

Tabel 8. *Tegevuskonspekt 2 – ekspertide hinnangud koostatud õppematerjalidele (N=4).*

	Olen nõus	Olen osaliselt nõus	Ei ole nõus
Õppematerjalide eesmärgid on arusaadavad	Vastas 3 eksperti	Vastas 1 ekspert	
Tegevused toetavad seto kultuuri õpetamist 5-7 aastastele lastele.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjali tegevustes saab laps aktiivselt osaleda.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid on jõukohased 5-7 aastastele lastele.	Vastas 2 ekspert	Vastas 2 eksperti	
Õppematerjalid pakkusid uudseid mõtteid, kuidas seto kultuuri eripärasid õpetada.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid toetavad Johannes Käisi üldõpetuse (koduloo) põhimõtet.	Vastas 3 eksperti*		

Tabel 9. *Tegevuskonspekt 3 – ekspertide hinnangud koostatud õppematerjalidele (N=4).*

	Olen nõus	Olen osaliselt nõus	Ei ole nõus
Õppematerjalide eesmärgid on arusaadavad	Vastas 4 eksperti		
Tegevused toetavad seto kultuuri õpetamist 5-7 aastastele lastele.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjali tegevustes saab laps aktiivselt osaleda.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid on jõukohased 5-7 aastastele lastele.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid pakkusid uudseid mõtteid, kuidas seto kultuuri eripärasid õpetada.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid toetavad Johannes Käisi üldõpetuse (koduloo) põhimõtet.	Vastas 4 eksperti		

Tabel 10. *Tegevuskonspekt 4 – ekspertide hinnangud koostatud õppematerjalidele (N=4).*

	Olen nõus	Olen osaliselt nõus	Ei ole nõus
Õppematerjalide eesmärgid on arusaadavad	Vastas 3 eksperti	Vastas 1 ekspert	
Tegevused toetavad seto kultuuri õpetamist 5-7 aastastele lastele.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjali tegevustes saab laps aktiivselt osaleda.	Vastas 2 ekspert	Vastas 2 eksperti	
Õppematerjalid on jõukohased 5-7 aastastele lastele.	Vastas 3 eksperti	Vastas 1 ekspert	
Õppematerjalid pakkusid uudseid mõtteid, kuidas seto kultuuri eripärasid õpetada.	Vastas 3 eksperti	Vastas 1 ekspert	
Õppematerjalid toetavad Johannes Käisi üldõpetuse (koduloo) põhimõtet.	Vastas 3 ekspert	Vastas 1 ekspert	

Tabel 11. *Tegevuskonspekt 5 – ekspertide hinnangud koostatud õppematerjalidele (N=4).*

	Olen nõus	Olen osaliselt nõus	Ei ole nõus
Õppematerjalide eesmärgid on arusaadavad	Vastas 4 eksperti		
Tegevused toetavad seto kultuuri õpetamist 5-7 aastastele lastele.	Vastas 3 ekspert	Vastas 1 ekspert	
Õppematerjali tegevustes saab laps aktiivselt osaleda.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid on jõukohased 5-7 aastastele lastele.	Vastas 3 ekspert	Vastas 1 ekspert	
Õppematerjalid pakkusid uudseid mõtteid, kuidas seto kultuuri eripärasid õpetada.	Vastas 4 eksperti		
Õppematerjalid toetavad Johannes Käisi üldõpetuse (koduleo) põhimõtet.	Vastas 4 ekspert		

Tabel 12. *Ekspertide märkused ja ettepanekud õppematerjalide kohta (N=4).*

	Märkused	Ettepanekud
Konspekt 1	<p>Tegevusse saab kaasata ka nooremaid lapsi (alates 3. eluaastast).</p> <p>Pajuokstega puudutamine ja kiikumine pakkusid lastele emotsionaalselt positiivset naudingut ning olid põnevad. Samuti oli elav ja aktiivne tegevus laulu järgi pildi joonistamine. Laulu „Tsiiri tsiiri tsirgukõnõ“ teksti pidid õpetajad aga lastele lahti seletama.</p> <p>Seto keelse teksti kordamine tekitas lastes raskusi, kuid lihtsamat sõnaühendit „tsõõ-tsoõ“ laulsid kõik kaasa.</p> <p>Urbõpäeva kommetest polnud lapsed midagi kuulnud ja need olid laste jaoks uudsed. Samuti on lastele võõrad kirikuga seotud mõisted. Täidetud oli lapsepärasuse ja eluligiduse nõue ning tegevused olid näitlikud.</p>	<p>Laulda võib kiikumise ajal ka teisi lastele tuttavaid ja kevadesse sobivaid laule (eriti, kui tegu on väiksemate lastega).</p> <p>Laule võiks õppida kogu nädala jooksul kordamise mõttes. Nii jäävad laulud lastele paremini meelde.</p>

Konspekt 2	<p>Tegevusse sai kaasata ka 3-4 aastaseid lapsi.</p> <p>Kiikede tutvumine oli lastele huvitav. Samas konkreetse materjali juures olevad kiikede pildid olid pisut ebaselged. Kiikede erinevused Setomaal ja mujal olid raskesti arusaadavad. Lapsed rääkisid sellest, millised kiiged on neil kodus.</p> <p>Kiikede pildid seinal loendamiseks täitsid oma eesmärgi, lapsed käisid ka hiljem kiikesid loendamas nii eesti kui seto keeles. Seto keelsed numbrid pakkusid põnevat avastamist.</p> <p>Sõbraga vastastikku plaksutamine pakkus emotsionaalselt positiivset elamust ja oli jõukohane kõigile lastele.</p> <p>Kiikede tutvumine oli esitatud lapsepäraselt, kodukoha põhimõtet järgides.</p>	<p>Jätta ära võrdlusmoment erinevate kiikede vahel.</p> <p>Selgitada vaid kiigepostide painutamist ja illustreerida seda ühe pildiga.</p>
Konspekt 3	<p>Lapsed teadsid muna seost lihavõtetega, kuid segaseks jäi muna kui uue elu sümboli mõiste ning see, millal ja kuidas minust tibu saab.</p> <p>Munade veeretamine kirve pealt oli uudne lahendus (õpetajate jaoks). Munade veeretamine ja muna poolitamine sõbraga pakkus lastele positiivset elamust. Samuti oli tegu hea sotsiaalsete oskuste arendamise võttega.</p> <p>Kleepetöö munakoortega oli aeganõudev, kuid hea harjutus peenmotoorika parandamiseks.</p> <p>Raske oli öelda ja mõista sõna essütäjä, kuid sõna tsipa jäi lastele hästi meelde.</p> <p>Üldõpetusele toetuvate põhimõtete nõuded olid täidetud.</p>	<p>Ettepanekuid ei tehtud</p>

Konspekt 4	<p>Kirikukellade imiteerimine kellukestega pakkus lastele positiivset elamust. Samuti oli põnev Petseri kloostri kellamängu kuulamine.</p> <p>Kirik tähendus on laste jaoks segane ja keeruline, seda ei mõisteta.</p> <p>Järgarvud tekitasid õpetamisel raskusi ning muinasjutu tegelased ei jäänud lastele väga hästi meelde.</p> <p>Materjal oli mahukas ja seetõttu jäi tegevuste läbiviimiseks aega väheks.</p> <p>Mustrite joonistamine pakkus mõnele lapsele huvi, kuid mõnele oli raske.</p> <p>Materjali sobivust hindasid eksperdid 5-7 aastastele lastele jõukohaseks, noorematele raskeks.</p> <p>Tegevused olid vaheldusrikkad ja võimaldasid kasutada erinevaid meeli. Täidetud oli eluligiduse ja isetegevuse nõue, kodukoha põhimõte</p>	<p>Lavastusmängu võiks lükata järgmisele päevale.</p> <p>Mustrilehed vajavad üle vaatamist, segaseks jäi mustrite värvimine.</p> <p>Tegevusi mahult vähendada.</p>
Konspekt 5	<p>Seto keelsete sõnade kirjutamine paberist linnule pakkus lastele kogu nädala jooksul positiivset elamust, kuid sõnade kokku lugemine hiljem tekitas raskusi.</p> <p>Nädala jooksul õpitud sõnad jäid lastele hästi meelde.</p> <p>Edukalt õnnestus munakoogi valmistamine.</p> <p>Üldõpetusel põhinevad õpetamise nõuded olid täidetud.</p>	Ettepanekuid ei tehtud.

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti selgitada välja, milliseid muutusi märkavad õpetajad laste käitumises tegevusuuringu käigus? Ekspertidelt oodati kommentaare laste reaktsioonile seto kultuuriga seotud tegevuste läbiviimisel ning märgatavate emotsionaalsete muutuste (meeldib/ei meeldi, huvitab/ei huvita, aktiivne osalemine/passiivne jälgimine) fikseerimist. Lisaks tõid õpetajad välja laste huvi seto keelsete sõnade vastu ning laste mõistmise ja arusaamise seto keelt kõnelevast inimesest.

Ekspertide kirjeldusest laste käitumise ja reaktsiooni osas koostatud õppematerjalidele ja tegevustele selgus, et kõige enam meeldis lastele kiikumine ja kiikedest rääkimine, seto keeles numbrite loendamine, seto keelsete sõnade kirjutamine paberist lindudele, kirve pealt munade veeretamine toas (seto lihavõtte komme) ning uus mõiste tsõõtamine ja sinna juurde kuuluv kaalukiige tüüpi kiigel kiikumine rühmaruumis (vt tabel 13).

Tabelis on toodud tegevused, mida nimetasid eksperdid andes hinnangut autori poolt koostatud õppematerjalidele. Antud tegevused tõid eksperdid tagasisides eraldi välja.

Tabel 13. *Ekspertide hinnangul lastele kõige enam meeldinud tegevused.*

Ekspertide poolt nimetatud tegevus	Nimetatud mitmel korral
Kiikumine ja kiikedest rääkimine	3
Seto keeles numbrite loendamine	3
Seto keelsete sõnade kirjutamine paberist linnule	3
Kirve pealt munade veeretamine toas	3
Mõiste „tsõõtamine“ ja kiikumine kaalukiigel	3
Muna jagamine sõbraga (essütäjä juhtum)	2
Kellukestega kiriku kellamängu imiteerimine	2
Paju oksaga puudutamine (trad. tervendamise sümbol)	2
Joonistamine	1
Laulmine	1
Petseri kloostri kellamängu kuulamine	1
Sõna „urbepäiv“	1
Munakoogi valmistamine *	1

*Munakoogi valmistamise koos lastega katsetas läbi vaid üks ekspert.

Veel nimetas üks ekspert, et tema rühmas mustrite joonistamine oli lastele pigem keeruline. Samuti nimetati ühel juhul, et lastele on võõras omamoodi sõnade järjekord seto leelos, kuid korduvat osa „tsõõ-tsõõ“ suutsid kaasa laulda kõik lapsed. Ühe eksperdi sõnul tekitas seto keel ka mõnes lapses vastumeelsust hoolimata asjaolust, et kodus seto keele rääkimist hinnatakse ja soositakse. Samas nimetas teine ekspert, et on kuulnud varem ühelt lapselt (5.aastane) kurtmist, et keelest on raske aru saada, kuid lihavõtte tegevuste nädala jooksul seda ei juhtunud.

Eraldi tõid veel kaks eksperti välja, et neid üllatas see, kui hästi lastele seto keelsed sõnad meelde jäid. Ühte eksperti üllatas, kui edukalt üks laps (7.aastane) nädala muinasjutu

nii eesti kui seto keeles ümber jutustas. Lisaks mõistsid lapsed, et nimetatud sõnad on just seto keelsed ning nende sugulased kasutavad seto keelt samuti kõnes.

V etapis (õppimise täpsustamine) analüüsis töö autor materjalide sobilikkust ja ekspertide hinnanguid. Antud etapi tulemused kirjeldatakse peatükis „Arutelu“.

Arutelu

Keel on üks olulisemaid kultuuri ja pärimuse kandjaid, kuid ainult suulisest rahvapärimusest ei piisa selleks, et säiliks ühe rahva isikupära ja kombed. Kultuurist ei saa rääkida enam siis, kui on hävinenud keel ja rahvas seda enam rääkida ei oska (Jüriöö, 2009). Teadlaste hinnangul võib arvata, et käesoleva sajandi lõpuks on hävinenud 50-90% väikestest maailma keeltest (Kinver, 2012). Eesti mõistes saab vähemusrahvana esile tõsta setosid, keda eristab teistest Eesti piirkondadest usuline kuuluvus, kultuuritavad ja osaliselt ka keel (Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2011).

Setomaal ei saa loota enam leibkonna sisesele kultuuri edasikandmisele. Lapse peamisteks õpetajateks pole enam lähisugulased vaid pigem õpetajad haridusasutustes. Oluline on keskenduda kultuuri õpetamisele ja tutvustamisele koolis ja lasteaias (Nutt, 2009). Setomaa põhikoolides tegeletakse seto kultuuri ja keele õpetamisega vastava ainekava alusel (Reimann-Truija, 2008).

Autori hinnangul on Setomaa lasteaedade arengukavades nimetatud küll kodukoha kultuuri ja eripära väärtustamist, kuid konkreetsed fikseeritud andmed seto kultuuri õpetamisest lasteaias puuduvad. Seevastu on võro kultuuriruum keele seisukohalt lähenedes kasutanud edukalt maooride ja saamlaste eeskujul (Braut, 2010; Meade&Podmore, 2002) ning võtnud kasutusele keelepesade meetodi võro keele jätkusuutlikuse tagamiseks (Võrumaa keelepesade arengukava, 2011). Keelepesade meetodit pole kasutatud Setomaal, kuid nende sisseviimine Setomaa lasteaedadesse võiks anda sama tõhusaid tulemusi naabrite näitega.

Arvestades asjaolu, et laps on bioloogiliselt kõige enam valmis keelt omandama juba pooleteisest eluaastast alates (Ruutmets&Saluveer, 2008), oleks autori hinnangul õige alustada seto kultuuri eripärade tutvustamist juba lasteaias. Tulenevalt lisaks autori isiklikust vahetust kogemusest seto kultuuriga ja mitmete põlvkondade seto identiteedist soovis autor pakkuda alternatiivseid omapoolseid näidisvõimalusi seto kultuuri õpetamiseks Setomaa lasteaedadele.

Varasematest uuringutest on selgunud, et kohaliku kultuuri lõimimine õppetegevustesse jääb sageli õpetajate kesiste teadmiste taha seto keelest ja kultuurist, lisaks veel ka oskuse, kuidas siduda seto ainekogu õppemeetoditega (Reimann-Truija, 2009). Seega

püstitas autor uurimisküsimuse: milliseid õppematerjale kasutavad Setomaa lasteaedade õpetajad seto kultuuri eripärade õpetamiseks ning millistest tunnevad puudust?

Uurimisküsimusele otsiti vastust ankeetküsitluse abil. Selgus, et küsitlusele vastanud õpetajatest üle poolte peavad oluliseks seto kultuuri õpetamist juba lasteaias. Samas tuleb märkida asjaolu, et kaks õpetajat antud küsimuses seisukohta ei võtnud.

Arvestades asjaolu, et Setomaa lasteaedade arengukavadest vaid ühes on konkreetselt nimetatud seto kultuuri jätkusuutlikkuse tagamist ühe õppe-eesmärgina, võib oletada, et seto kultuuri kasutamist õppetegevustes õpetajatele kohustatud ei ole. Sellest tulenevalt võib eeldada, et Setomaa lasteaedade õpetajatel on puudus seto kultuuriga seotud õppematerjalidest ning nad vajaksid ideid, kuidas seostada lasteaiategevustesse seto kultuuri eripära.

Pilootuuringust selgus, et neli õpetajat seitsmest hindavad seto kultuuri eripärade õpetamiseks vajalike materjalide olemasolu ja kättesaadavust keskpäraseks või kesiseks. Lisaks nimetas kaks õpetajat tagasisidet andes, et igasugused õppematerjalid kuluvad ära ja on igati toetavad ning abistavad. Valdkondadena, milles õppematerjalidega toetust vajatakse, töid õpetajad välja kõige enam (neljal korral) valdkonna mina ja keskkond, kolmel korral nimetati valdkonda keel ja kõne. Seega on näitlike materjalide pakkumine kultuuriõppe toetamiseks vajalik ja põhjendatud tegevus. Pilootuuringust sai töö autor vastuse esimesele uurimisküsimusele, kas ja milliseid materjale vajavad Setomaa lasteaedade õpetajad seto kultuuri eripärade õpetamiseks.

Tulenevalt hetkeseisu hindamise tulemustest oli antud bakalaureusetöö peaesmärgiks näitlike õppevahendite koostamine Setomaa lasteaedade õpetajatele, mis toetaksid seto kultuuri õpetamist ning oleksid lõimitud kõigisse õppe- ja kasvatustegevuse valdkondadesse. Õppematerjal koostati lasteaedadele ühe nädala tegevusteks. Tegevuste teemaks valiti tulenevalt eelnevast hetkeseisu hindamisest seto lihavõttenädal (16-20 aprill, 2012) ning tegevused seostati Setomaa lihavõttekombestikule toetudes. Õppematerjal (vt lisa CD) sisaldab viie päeva tegevusi tegevuskonspektide kujul ning lisana tegevuste läbiviimiseks vajalikke abimaterjale (pildid, audio vahendid, sõnad, tekstid).

Autori hinnangul pakub Setomaa ise väga palju võimalusi tegevusteks lastega alustades regilauludest ja lõpetades mitmekülgse ja huvitava loodusega. Kohaliku piirkonna ainestiku kasutamist ja koduloo põhimõtet on järginud oma õpetustes Johannes Käis. Üldõpetuse all mõistetakse õpetuse keskendumist lapse igapäevastele kogemustele ja huvidele. Sellest tulenevalt hoiab ka lasteaed sidet lapse koduse eluga ning õpetab tähele panema kodukoha loodust ja inimeste tegevust (Käis, 1996). Antud põhimõte on autori

hinnangul hea alus, millele toetuda Setomaa lasteaegade igapäevases õppetegevuses, pidades silmas kodukohana kitsamalt just Setomaad.

Käisi üldõpetuse teoorias nimetatud nõuded (lapsepärasmus, eluligidus, näitlik õpetus, isetegevus ja kodukoha põhimõte) toetavad teoreetiliselt kodukoha ainestiku aktiivset kasutamist lasteaia igapäevases tegevuses ja õppes. Arvestades lisaks koolieelse lasteasutuse riiklikku õppekava (2008), kus samuti tuuakse välja toetumine üldõpetuse põhimõtetele lasteaia tegevustes, võttis autor antud nõuded üheks aluseks õppematerjalide koostamisel. Nõuete kasutamist hindasid lasteaegade õpetajatest eksperdid tegevuste katsetamise käigus.

Teiseks uurimisküsimuseks oli püstitatud: millise hinnangu annavad Setomaa lasteaegade õpetajad autori poolt koostatud õppematerjalidele? Selleks katsetasid kõigi nelja lasteaia õpetajad vastavalt tegevuseks ettenähtud päevale läbi autori poolt koostatud tegevused. Tegevuste lõppedes andis iga ekspert, kes tegevuse lastega läbi viis autori poolt ettevalmistatud hinnangulehele omapoolse tagasiside. Tagasiside andmiseks tuli kõige pealt hinnata ekspertidel kõiki autori poolt etteantud küsimusi. Küsimused väljendasid õppematerjalide koostamisel arvestatud aluseid – õppematerjalide arusaadavus, jõukohasus, seos seto kultuuriga ning seos üldõpetuse nõuetega (Käis, 1996). Oma valikut said eksperdid kommenteerida märkustega.

Esimese tegevuskonspekti (Urbõpäiv, vt tabel 1) osas oli üks ekspert osaliselt nõus, et tegevuste eesmärgid on arusaadavad, tegevused on jõukohased 5-7 aastastele lastele ning täidetud on üldõpetuse nõuded. Põhjustena tõi ekspert välja, et laste jaoks oli keeruline seto keelse laulu laulmine ja sõnade järjekorra mõistmine laulus. Samuti nimetati, et laste jaoks on võõras urbepäeva mõiste ja kombed. Eluligiduse nõudega vastuollu lähevad kirikuga seotud kombed ja mõisted, mis on aga kindlasti üks osa setode lihavõtte kombestikust. Seda selgitab asjaolu, et lapsi ei võeta kirikusse kaasa ning kirikukommetega arvestatakse kodudes vähe. Parandusettepanekutena soovitati laulda sama laulu lastega terve nädala jooksul, et see kinnistuks. Samuti soovitati kasutada kiikumisel juba lastele tuttavaid kevadlaule.

Teise tegevuskonspekti (erinevad kiiged) osas arvasid kaks eksperti, et tegevused on osaliselt lastele jõukohased. Peamiseks põhjuseks kiikede erisuse väljatoomine tegevuskonspektis. Ekspertide hinnangul oli lastel keeruline mõista kahe üsna sarnase kiige eripärasid. Eksperdid leidsid, et piisab ka sellest, kui lastele näidata üht tavalist seto kiige pilti ning mitte võrrelda selle detaile põhja-eesi kiige omadega. Samuti raskendas teema mõistmist ka ebaselged pildid kiikedest. Parandusettepanekuna toodigi välja kiikede teema lihtsustamine.

Kolmanda tegevuskonspekti (lihavõttepühad ja kombed) kõigi küsimustega olid eksperdid nõus ning antud konspektile parandusettepanekuid ei tehtud. Kolmas tegevus oli suunatud konkreetsetele lihavõttekommetele, mida viiakse kodudes sagedamini läbi ka tänapäeval. Sellest tulenevalt oli ekspertide ja autori hinnangul tegevused lastele arusaadavamad ja tuttavamad. Eksperdid lisasid, et tuttavaid tegevusi ongi lastega lihtsam läbi viia ja seetõttu sujus ka päev lihtsamalt. Tegevustest tõstsid eksperdid esile kirve pealt munade veeretamise ja *tiklõmisõ* (munade koksimine) ning sealjuures munade pooleks jagamise sõbraga. Kirve pealt munade veeretamine oli uudne ka ekspertidele ning kaks eksperti lubasid antud võtet kasutada ka edaspidi. Munade pooleks jagamist sõbraga märkisid eksperdid ära ka kui hea võimaluse sotsiaalsete oskuste õpetamiseks ja toetamiseks.

Neljas tegevuskonspekt (kellademäng ja mustrite joonistamine) osutus kõige nõrgemaks. Eksperdid olid osaliselt nõus eesmärkide arusaadavuse, laste aktiivse osalemise võimaluste, jõukohasuse ja üldõpetuse nõuetega. Nõrkused tulenesid peamiselt materali suurest mahust. Lisaks osutus lastele keeruliseks seto keelse muinasjutu lavastamine lavastusmänguna. Tegelasi oli muinasjuttu palju ning nende meeldejätmise oli laste jaoks raske. Samuti oli ühe eksperdi arvates mustrite joonistamine pisut segane ning lastele mustrid väga huvi ei pakkunud. Ettepanekutena toodi peamiselt välja tegevuste hajutamine teiste päevade peale.

Viies tegevuskonspekt (kordamine) seisnes peamiselt nädala jooksul õpitu kordamises. Sellest tulenevalt oli ka tegevusi taaskord lihtsam läbi viia. Nädala jooksul õpitud sõnad jäid lastele ekspertide hinnangul üllatavalt hästi meelde ja sõnade õppimine pakkus positiivselt elamust. Autori hinnangul on sellega täidetud eesmärk pakkuda uusi võimalusi ja materjale keele ja kõne valdkonda seoses seto kultuuri eripäradega. Kahjuks tegi munakoogi küpsetamise läbi vaid üks ekspert, kuid hinnangust selgus, et tegevus pakkus lastele huvitav. Parandusettepanekuid antud konspekti kohta ei tehtud.

Tulemustest selgus, et kõigi konspektide puhul oli ekspertidest vähemalt pooled täiesti nõus õppematerjalide selguse, seto kultuuri ja üldõpetuse põhimõtete seose, tegevuste jõukohasuse ja laste aktiivse osalemise suhtes. Samuti nimetasid eksperdid, et said õppematerjalidest uudseid mõtteid ja ideid edaspidisteks tegevusteks. Vastusevariandiga „ei ole nõus“ ei tähistanud ükski ekspert ühtegi küsimust. Seega hindavad Setomaa lasteaiade õpetajatest eksperdid autori poolt koostatud õppematerjale sobilikeks seto kultuuri eripärade õpetamisel. Materjale on võimalik vabalt valitud teemal edasi arendada ning kohandada vastavalt vajadusele ja teemale. Autor loodab, et materjalides pakutud ideed leiavad kasutamist ka edaspidi ning inspireerivad Setomaa õpetajaid loovalt seto kultuuri ja keele

võimalustele lähenema. Arvestades ekspertide parandusettepanekuid autori poolt tehtud tegevuskonspektidele otsustas autor konkreetseid muudatusi hetkel sisse mitte viia. Parandusettepanekud hõlmasid materjali paremat ajalist hajutavust ja kohati liiga suurt tegevuste mahtu ühel päeval. Lisaks laulude kordamist terve nädala jooksul. Ühe ettepanekuna toodi välja ka asjaolu, et kiikede ehitusest pole mõtet lastele nii detailselt rääkida. Kõik ettepanekud on autori hinnangul õigustatud ning eeldavad pigem järgmiste materjalide koostamisel suuremat tähelepanu konkreetsetes valdkondades.

Setomaa lasteaedade arengukavade ülevaade on välja toodud töö teoreetilises osas peatükis „Setomaa lasteaiad“. Vaadeldes saadud tulemusi Setomaa lasteaedade arengukavade kontekstis, leidis kinnitust autori oletus, et lasteaedades tegeletakse seto kultuuri õpetamisega märksa enam, kui seda välja võib lugeda arengukavadest. Õpetajad nimetasid tagasisidet andes seto teemalisi materjale, mida nad on kasutanud varemgi ning kahe eksperdi sõnul on tegeletud ka seto keelsete näidendite lavastamisega enne tegevusuuringu algust. Ühe lasteaia osas selgus seos arengukavas vähest kajastust leidnud seto kultuuri eripärade kohta ning lasteaia aktiivsuses tegevusuuringus. Mõlemal juhul oli aktiivsus oodatust väiksem. Ühe lasteaia puhul üllatas autorit aga vähene viide arengukavas seto kultuuri eripära kasutamisele, kuid väga aktiivne osalemine antud tegevusuuringus.

Kolmanda uurimisküsimusena oli esitatud, milliseid muutusi märkavad õpetajad laste käitumises tegevusuuringu käigus? Ekspertide hinnangul pakkusid lastele kõige enam positiivseid elamusi tegevused, mis olid neile tuttavad või aktiivsed, uused ja põnevad. Selliste tegevustena toodi välja kiikumine (tavalisel kiigel kui ka *tsõõtamise* käigus kaalukiigel), kirve pealt munade veeretamine ja numbrite loendamine seto keeles. Ekspertid märkasid, et mõnel lapsel esines vastumeelsust seto keele suhtes, kuigi vanemad kodus soosivad keele kasutamist. Samas vastukaaluks märkis üks ekspert, et laps, kes varem on nimetanud, et ei saa seto keelest aru ei maininud nädala tegevuste raames seda kordagi vaid osales aktiivselt kõiges. Ekspertid panid tähele, et lapsed käisid sõnu ja numbreid seinal lugemas ja loendamas ka hiljem nii seto kui eesti keeles. Tegu on olulise tähelepanekuga, sest keelel on oluline roll inimese sotsialiseerumisel ning tunnetuslikus arengus. Omakorda võimaldab keeleoskus kujuneda inimestel ühiskonna tegusaks liikmeks (Põhikooli riiklik õppekava, 2010; Jüriöö, 2009). Samuti nimetasid lapsed, et nende kodus selles keeles räägitakse ning said aru, et see, mida antud juhul nende õpetaja räägib, on seto keel. Autori hinnangul on antud tulemused väga positiivsed arvestades asjaolu, et tegevusi viidi läbi vaid ühe nädala jooksul. Kui sarnaselt käsitleda ka teisi seto pühasid lasteaedades kasvõi ühe nädala vältel, toetab selline tegevus kindlasti õpetajate kindlustunde tekkimist seto keele ja

kultuuri osas ning annab hea põhjuse viia õpetajatel end kurssi erinevate kommete ja rituaalidega. Lastele kinnistuvad seto keelsed sõnad ning nad harjuvad pühade tähistamisega ja mõistavad seto keelt ja kultuuri. Koostatud õppematerjalid annavad ühe võimaluse seto ainekava kasutamiseks lasteaedades. Õppematerjalid on mõeldud näidiseks ning edaspidiseks aluseks järgnevate pühade käsitlemisel.

Autori hinnangul on töö täitnud oma eesmärgi ka seetõttu, et kõikide ekspertide hinnangutest selgus, et uudsed polnud tegevustes ainult lastele vaid ka ekspertidele endile. Üks ekspertidest nimetas, et numbrite loendamise ideed plaanib kasutada edaspidigi. Samuti nimetasid eksperdid uudse lähenemisena sõnade kirjutamist paberist linnule, kirve pealt munade veeretamist ning kellukestega kirikukellade imiteerimist. Ka tsõõtamise mõiste oli õpetajatele uus.

Töö piiranguteks võib pidada seda, et ekspertide hariduslikku tausta töös ei kajastata. Põhjuseks asjaolu, et autor soovis saada tagasisidet kindlasti kõigilt Setomaa lasteaedadelt. Teiseks töö piiranguks võib pidada ka seda, et antud töö põhjal ei saa teha üldistusi kõigile Setomaa lastele, sest Setomaa lasteaegade lapsed ei ole oma teadmiste ja seto kultuuriliste kogemuste osas võrdses seisus. Piirkonnas, kus seto keelt enam kasutatakse või kus vanemad lapsed rohkem seto kultuuritavadesse pühendavad, võivad olla ka laste tausta teadmised sügavamad. Lisaks saab piiranguna nimetada seda, et tegevusuuring eeldab pikemaajalisemat protsessi, kuid antud juhul kestis protsess üks nädal. Pikemaajalisem protsess oleks andnud paremaid tulemusi.

Antud töö protsessi segavaks asjaoluks võib lugeda seda, et autor ise ei saanud logistilistel põhjustel osaleda tegevuste läbiviimise juures. Samas korvab selle tihe kontakt ekspertidega kogu tegevusuuringu vältel. Uuriija püüdis olla aktiivselt kontaktis ekspertidega telefoni, e-kirja ning kohtumiste kaudu.

Antud teema vajab kindlasti edaspidist uurimist ja käsitlemist arvestades erinevaid aspekte. Õpetajate toetamiseks oleks vajalik välja töötada seto kultuuri eripäradele vastav ainekava ka lasteaedadele (vastav ainekava on hetkel kasutusel Setomaa põhikoolides). See lihtsustaks õpetajate tööd ning tagaks aktiivsema seto kultuuri kasutamise lasteaedades. Lisaks oleks huvitav uurida asjaolu, kui palju saavad lasteaialapsed aru seto keelest ja seto keelsetest tekstidest võttes arvesse, et mõnedes kodudes kasutatakse autori hinnangul seto keelt aktiivselt ka tänapäeval.

Tänuõnad

Autor soovib südamest tänada kõigi nelja Setomaa lasteaia õpetajaid, kes leidsid kiirel kevadisel ajal aega katsetada valminud õppematerjale.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö koostanud ise ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Braut, K. T (2010). *To speak or not to speak: because they tell me to speak Sámi at daycare*. Retrieved from <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2965/thesis.pdf?sequence=1>.
- Eichenbaum, K., & Koreinik, K. (2008). *Kuis eläs mulgi, saarõ ja võro kiil?* Võru: Võro instituut.
- Hallik, K. (2000). *Mitmerahvuslik ühiskond ja riik. – Ühiskond ja riik*. Tallinn: Tea.
- Inimkonna vaimse kultuuripärandi esindusnimekiri*. (2008). Külastatud aadressil http://www.kul.ee/webeditor/files/Setofail-eesti_2.pdf.
- Jüriöö, V. (toim). (2009). *Seto lugõmik*. Setomaa Valdade Liit.
- Karlep, K. (2003). *Kõnearendus. Emakeele abiõpe II*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Kinver, M. (2012). *Study links biodiversity and language loss*. BBC news. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-18020636>.
- Kivi, L. (2000). Kodust kui arengukeskkonnast lapse õpivalmiduse kujunemisel. I.Kraav (Toim), *Kodu Eesti ühiskonnas ja kultuuris* (lk 11-16). Tartu: Perekasvatuse instituut.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava* (2008). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>.
- Koolieelse lasteasutuse seadus* (1999). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/754369>.
- Kulderknup, E. (Toim). (2009). *Õppe ja kasvatustegevuse valdkonnad*. Tallinn: Studium.
- Käis, J. (1996). Üldõpetus. F. Eisen. (koost), *Kooli-raamat* (lk 186-194). Tartu: Ilmamaa.
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Maori language information (2012). Retrieved from http://www.maorilanguage.info/mao_lang_faq.html.
- Meade, A., & Podmore, V. N. (2002). Early Childhood Education Policy Co-ordination under the Auspices of the Department/Ministry of Education. A Case Study of New Zealand. *Early Childhood and Family Policy Series n°1*. Retrieved from http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/appeal/ECCE/reports_and_publications/case_study_of_New_Zealand.pdf.
- Meremäe kooli arengukava 2009-2013*. (2008). Külastatud aadressil http://www.merenitsa.edu.ee/merenitsa/downloads/Merem_kooli_arengukava.pdf.
- Mikitamäe kooli arengukava 2009-2013*. (2008). Külastatud aadressil <http://www.mikita.edu.ee/dokumendid/Kooli%20arengukava%202009-2011.pdf>.
- Mosen, K. (2011). *Rahvuskultuur väärtuskasvatuse osana lasteaias*. Publitseerimata diplomitöö. Tartu Ülikool.

- Nutt, M. (13.märts, 2009). Pärimusrahvad ja lõimumine – kas tegelik või näiline küsimuseasetus? *Sirp. nr.10*. Külastatud http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=8339:vaehemusrahvused-ja-loimumine--kas-tegelik-voi-naeline-kuesimuseasetus&catid=18:varamu&Itemid=15&issue=3243.
- Nõuded õpikutele, töövihikutele, tööraamatutele ja muule õppekirjandusele, nõuded retsenseerimisele ja kinnitusmärke vormile.* (2009). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13219555>
- Obinitsa lasteaia arengukava 2010-2013.* (2010). Paberkandjal. Autori valduses.
- O'Brien, R. (2001). An Overview of the Methodological Approach of Action Research. In Roberto Richardson (Ed.), *Theory and Practice of Action Research*. Retrieved from <http://www.web.ca/~robrien/papers/arfinal.html>.
- Põhikooli riiklik õppekava.* (2010). Külastatud aadressil http://www.oppekava.ee/index.php/Eesti_keel._%C3%9Cldalused.
- Põlluste, M. (2003). *Koduloo põhimõtte rakendamine ning kodu ja selle ümbrusega seotud teemade käsitlemine lasteaias*. Tartu: Atlex.
- Reimann-Truija, N. (2008). *Seto keel ja kultuur. Ainekava*. Paberkandjal autori valduses.
- Reimann-Truija, N. (2009). *Kultuurilised ootused võru keele ja kultuuriruumis*. Külastatud aadressil http://www.kysk.ee/sisu/10_8388226_Uuringuraport_Kultuurilised_ootused_voru_keeled_ja_kultuuriruumis_uuringu_teostajad_Voro_Selts_VKKF_ja_Voru_Inst.pdf.
- Reyhner, J. (1997). Marketing the Maori Language, *Teaching Indigenous Languages*. Chapter 16, 206-213. Retrieved from http://jan.ucc.nau.edu/~jar/TIL_16.html.
- Riiklik programm Lõuna-Eesti keel ja kultuur* (s.a.). Külastatud aadressil <http://www.kul.ee/index.php?path=0x407&sona=lasteaed>.
- Ruutmets, K., & Saluveer, E. (2008). Võõrkeel. E.Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 303-320). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Räppo, S. (2010). *Sõprussuhete loomise oskuste õpetamine 5-7 aastastele lastele*. Publitseerimata diplomitöö. Tartu Ülikool.
- Rüütel, I. (2010). *Muutudes endaks jääda*. Tallinn: Tea.
- Setomaa arengukava aastateks 2009-2013.* (2008). Külastatud aadressil <http://www.setomaa.ee/index.php?id=6ea2ef7311b482724a9b7b0bc0dd85c6>.
- Setomaa riiklik kultuuriprogramm* (2010). Külastatud aadressil <http://www.rahvakultuur.ee/?s=1712>.

Setomaa 4 valla olukorra kvalitatiivne ja kvantitatiivne uuring. (2010). Külastatud aadressil

<http://www.setomaa.ee/docs/File/ettevotluskeskkonna%20uuringu%20loppraport.pdf>.

Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus (s.a). Külastatud aadressil

http://www.ut.ee/Ural/ariste/progr3_3.html#_Toc222802859.

Tikkop, E. (2004). *Setu kumbed ja nende tutvustamise võimalusi*. Publitseerimata diplomitöö.

Tartu Ülikool.

Trapito, T. (s.a). *Eesti roheline liikumine*. Külastatud aadressil

<http://www.roheline.ee/content/view/276/7/lang,et/>.

Vabariigi valitsus (s.a). *Lipupäevad*. Külastatud aadressil

<http://www.valitsus.ee/et/riigikantselei/riigi-ja-omavalitsuste-symbolid/eesti-lipp/lipupaevad>.

Valk, H., & Västriku, E. (1996). *Palve, vanapatt ja pihlakas*. Tartu: Vanavaravedaja.

Võrumaa keelepesade arengukava. (2011). Külastatud aadressil

<http://www.wi.ee/index.php/tegemiseq/latsi-ja-nuuri-projektia-konkursia>.

Lisad

Lisa 1

Küsitlus

Tere! Minu nimi on Maarja Hõrn ja ma olen Tartu Ülikooli sotsiaal- ja haridusteaduste koolieelse lasteasutuse õpetaja eriala 3. aasta tudeng.

Käesoleva uurimistö eesmärgiks on uurida Setomaal töötavate koolieelse lasteasutuse õpetajate hinnanguid omakultuuri õpetamise võimalustele olemasolevate õppematerjalide abil. Olulised on Teie isiklikud kogemused ja arvamused, et välja selgitada, millistest materjalidest tunnevad õpetajad enim puudust. Samuti luua edaspidi õppematerjale, mis toetaksid seto omakultuuri õpetamist koolieelses eas. Kõik uurimuse tulemused jäävad anonüümseks ning vastuseid kasutatakse üldise hetkeseisu hindamiseks.

Küsitlusele vastamine võtab aega maksimaalselt pool tundi. Küsitluse palun Teil tagastada kinnises ümbrikus 1 nädala jooksul Teie lasteaia direktori kätte.

Palun märkige sobiv vastus ristikesega X

1. Seto kultuuri tutvustamine lasteaedades on vajalik

- a) nõustun täiesti ___ b) pigem nõustun ___ c) ei oska öelda ___
d) pigem ei nõustu ___ e) üldse ei nõustu ___

2. Kuidas hindate seto kultuuri tutvustamise ja õpetamise võimalusi Setomaa lasteaedades?

- a) väga head ___ b) head ___ c) keskpärased ___
d) kesised ___ e) halvad ___

3. Milliseid järgnevatest võimalustest olete kasutanud seto kultuuri õpetamiseks lastele? (märkige kõik sobivad variandid)

- a) muinasjutud ___
b) laulumängud ___
c) tantsud ___
d) Setomaa temaatilised pildimaterjalid ___
e) seto pühade tähistamine ___
f) väljasõidud erinevatesse Setomaa paikadesse ___
g) liisusalmid ___
i) mõistatused ___
j) vanasõnad ___

k) kõnekäänud ____

l) lihtsamate seto toitude valmistamine ____

m) töölehed ____

4. Kust olete leidnud vastavaid materjale?

5. Milliseid materjale olete ise koostanud seto kultuuri õpetamiseks? Kirjeldage!

6. Milline on seto kultuuri teemaliste (õppe) materjalide kättesaadavus?

a) väga hea ____ b) hea ____ c) keskpärane ____

d) kesine ____ e) halb ____

7. Milliste valdkondade õpetamisel tunnete kõige enam puudust seto teemalistest tegevustest/õppematerjalidest?

a) mina ja keskkond ____ b) keel ja kõne ____ c) matemaatika ____

d) kunst ____ e) muusika ____ f) liikumine ____

8. Palun märkige ristikesega järgnevast loetelust tegevused, mis pakuvad lastele rahvuskasvatuses positiivset elamust?

a) laulmine ____ b) mängimine ____ c) lugemine ____ d) piltide vaatamine ____

e) jutustamine ____ f) käeline tegevus ____ g) kombetalituste läbi viimine ____

h) ülelasteaialine kogunemine ____ i) muu, mis?..... ____

Lisa 2

Hiiemäe, M. (2006). *Päiv ei ole päivale veli*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

Krikmann, A (koost.). (2000). *Tere teeles, tere meele, tere egalõ talolõ*. Tartu: Lõuna-Eesti keel ja kultuur.

Lään, C. (2005). *Rahvakalendri pühi*. Tallinn: Ilo.

Müürsepp, M. (2001). *Rahvaluule ja üldõpetus*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.

Sary, Õ (toim). (2001). *Kellägä kahr*. Tallinn: Setomaa Arendusselts.

Koostatud materjalide juures olevate piltide ja laulutekstide viited asuvad CD-l failis „lisad“.

Lisa 3

Head eksperdid!

Järgnevalt palun Teil hinnata koostatud ja katsetatud õppematerjale. Sobiv vastusevariant palun märkige punaseks ja lisage kommentaar. Tagasiside lehe palun täita iga päeva tegevuste materjalide kohta eraldi.

1. Õppematerjalide eesmärgid on arusaadavad.

Olen nõus

Olen osaliselt nõus

Ei ole nõus

Märkused.....
.....
.....
.....

2. Õppematerjalis sisalduvad tegevused toetavad seto kultuuri õpetamist 5-7 aastastele lastele.

Olen nõus

Olen osaliselt nõus

Ei ole nõus

Märkused.....
.....
.....
.....

3. Õppematerjali tegevustes saab laps aktiivselt osaleda.

Olen nõus

Olen osaliselt nõus

Ei ole nõus

Märkused.....
.....
.....
.....

4. Õppematerjalid on jõukohased 5-7 aastastele lastele.

Olen nõus

Olen osaliselt nõus

Ei ole nõus

Märkused.....
.....
.....
.....

5. Õppematerjalid pakkusid uudseid mõtteid, kuidas seto kultuuri eripärasid õpetada 5-7 aastastele lastele lasteaias.

Olen nõus

Olen osaliselt nõus

Ei ole nõus

Märkused.....
.....
.....
.....

6. Õppematerjalid toetavad Johannes Käisi üldõpetuse (koduloo) põhimõtet.

Olen nõus

Olen osaliselt nõus

Ei ole nõus

Märkused.....
.....
.....
.....

7. Milliseid muudatusi/parandusi soovitate teha õppematerjalis?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....